

VZNIK VLÁDNÍHO NAŘÍZENÍ O ARCHEOLOGICKÝCH PAMÁTKÁCH Z ROKU 1941 V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA¹

Miloš HLAVA

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra historie – sekce archeologie
Křížkovského 10
771 80 Olomouc
Česká republika
milos.hlava@upol.cz
ORCID: 0000-0003-3543-6974
SCOPUS Author ID: 38261024500
WoS Researcher ID: 4141078

HLAVA, Miloš. The 1941 Government decree on archaeological monuments in the Protectorate of Bohemia and Moravia. In *Studia Historica Nitriensia*, 2023, vol. 27, no. 1, pp. 121-151, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2023.27.1.121-151.

The Government decree on archaeological monuments issued in 1941 was the first legislative regulation in the Czech lands relating not only to archaeological heritage but to historical monuments in general. Starting from the initiative of Lothar Zotz, the work on the regulation proceeded from the summer of 1940 onwards under the supervision of the *Reichsprotektor* Office and in cooperation with the Ministry of Schooling and National Education as well as with Jaroslav Böhm, the director of the Archaeological Institute. In January 1941, the *Reichsprotektor* Office presented its outline to the Protectorate Government, which approved it after some internal discussion in July 1941. It came into force when it was officially published in July 1941. However, the implementation rules which were to be subsequently enlarged were ultimately not approved and work on them was postponed indefinitely in 1943. The actions that the *Reichsprotektor* Office planned to undertake towards the Archaeological Institute following the Decree were carried out only to a certain extent. Even though a Prehistoric Research committee (*Forschungsrat für Vorgeschichte*) was established in 1942 in order to coordinate archaeology in the Protectorate, the work on a new Statute of the Institute of Archaeology which would define its role within heritage care was never accomplished.

Klíčová slova: Archeologická památková péče; památková legislativa; Protektorát Čechy a Morava; Státní archeologický ústav; Jaroslav Böhm; Lothar Zotz;

Keywords: Archaeological Heritage Care; Heritage Legislation; Protectorate of Bohemia and Moravia; State Archaeological Institute; Jaroslav Böhm; Lothar Zotz;

¹ Příspěvek vznikl za podpory MŠMT ČR udělené UP v Olomouci (IGA_FF_2023_011).

Úvod

Je obecně známým faktem, že předlitavská část rakousko-uherské monarchie ani meziválečné Československo se přes opakované pokusy nedočkaly legislativně schválené speciální zákonné normy, která by souhrnně a uceleně kodifikovala závazná pravidla ochrany památek. Platilo to rovněž o různých samostatných snahách týkajících se archeologie jako jednoho z odvětví památkové péče. První změnu přinesl teprve rok 1941, kdy ve zcela odlišných politických a státoprávních poměrech Protektorátu Čechy a Morava bylo tehdejší vládou přijato vládní nařízení o archeologických památkách, první zákonná úprava tohoto druhu v dějinách památkové péče českých zemí.

Přestože toto vládní nařízení představuje vskutku zásadní počín na poli zákonné ochrany památek, v dosavadní literatuře nenalezlo výraznější odezvu. Některé relevantní dokumenty z doby jeho přípravy byly sice zveřejněny před dvěma desítkami let,² avšak bez náležitého zasazení do kontextu zrodu této právní normy. Rovněž v uceleném syntetickém přehledu vývoje snah o ochranu archeologických památek v českých zemích byl vládnímu nařízení z roku 1941 věnován jen skromný prostor, který byl ovšem přiměřený rozsahu celého díla.³ Paradoxní (ovšem zároveň charakteristické) je, že ani ve studiích zaměřených obecněji na dějiny památkové péče se mu nedostalo adekvátní pozornosti;⁴ v tomto kontextu je totiž zpravidla považováno jen za nepříliš významný dílčí krok v rámci komplexní snahy o ochranu památek, neboť reguloval poměry pouze v jednom z odvětví památkové péče.

Cílem následujících stran je proto představit jednak mechanismus a pozadí vzniku zmíněného vládního nařízení, jednak události, jež se odehrály poté, co bylo v červnu 1941 přijato protektorátní vládou. Zveřejněním ve Sbírce zákonů a nařízení v červenci 1941 sice schválená zákonná norma vstoupila oficiálně v platnost, zároveň ovšem začala diskuse o prováděcích nařízeních, jež měla jednoznačně interpretovat některé z pasáží a stanovit jejich závazný výklad. Zdůrazněme, že námětem tohoto článku není rozbor obsahu vládního nařízení z roku 1941, který ostatně provedl záhy po jeho zveřejnění velmi precizně Jaroslav Böhm,⁵ ani

² BLAŽEK, Jan – LUTOVSKÁ, Pavla. Prameny k dějinám archeologické památkové péče. Vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941. In *Archeologie ve středních Čechách*, 2002, roč. 6, č. 2, s. 617–639.

³ SKLENÁŘ, Karel. Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích do roku 1989. In *Sborník Národního muzea*, 2011, řada A – Historie, roč. 65, č. 1–4, s. 53. Viz též naposledy DOLEŽEL, Jiří. Památková péče v brněnském Archeologickém ústavu Akademie věd. In POLÁČEK, Lumír et al. *Jdeme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020*. Brno, 2021, s. 58.

⁴ Naposledy NOVOTNÝ, Michal. Cesta k prvnímu českému památkovému zákonu. In *e-Monumentica*, 2016, roč. 4, č. 2, s. 4. NOVOTNÝ, Michal. Česká památková péče mezi ideály a realitou. O přípravě památkových zákonů ve 20. století. Nepublikovaná disertační práce uložena na Katedře dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2019, s. 82.

⁵ BÖHM, Jaroslav. K vládnímu nařízení o ochraně archeologických památek. In *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 6, s. 83–85. Srov. MALÍČKÝ, Josef. K zákonům a předpisům na ochranu památek. In *Nашe vlast*, 1955, roč. 3, č. 6, s. 91–92. K znění vládního nařízení viz BLAŽEK – LUTOVSKÁ, Prameny k dějinám, s. 630–632, Dokument 8; SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 100–101, Příloha 47.

diskuse o jeho praktických dopadech. Dodejme ale, že zcela stranou nezůstanou předchozí pokusy o právní úpravu ochrany (archeologických) památek v meziválečném Československu. Bude jim však věnován jen omezený prostor.

Obsah úředních a zákulisních jednání, jež doprovázely vznik vládního nařízení o archeologických památkách, není možné rekonstruovat detailně, neboť (prozatím?) postrádáme prameny, jež by zachycovaly klíčové diskuse o podobě jeho znění v létě a na podzim 1940. Přesto se domnívám, že je vhodné celý příběh jeho zrodu přiblížit i s pramennými mezerami, obdobně jako v případě konstituování brněnské odbočky Archeologického ústavu.⁶ Sled událostí totiž z dochovaných písemností vyplývá vcelku jednoznačně, navíc od okamžiku, kdy byla na počátku roku 1941 s návrhem oficiálně seznámena celá protektorátní vláda, lze osud této právní normy přiblížit velmi podrobně. V širších historických souvislostech stojí navíc rozhodně za pozornost způsob komunikace mezi zainteresovanými institucemi – dochované prameny totiž jednoznačně prokazují, že protektorátní vláda musela přesně splnit zadání ze strany (Úřadu) říšského protektora, jakmile projevil nesouhlas s jejím samostatným postupem. Stejně jako v řadě jiných případů tudíž okolnosti přípravy a přijetí vládního nařízení o archeologických památkách nenechávají prostor pro pochybnosti, že oficiálně proklamovaná protektorátní (kulturní) autonomie byla v realitě mocenských poměrů let 1940–1941 pouhou iluzí.

Předchozí snahy o zákonnou ochranu (archeologických) památek

Pokusy o zákonnou regulaci ochrany památek v předlitavské části rakousko-uherské monarchie lze sledovat od přelomu 60. a 70. let 19. století. Uherská část monarchie disponovala vlastním památkovým zákonem od roku 1881⁷, avšak v Předlitavsku vstoupila postupně v platnost pouze dílčí zákonná opatření, jež se navíc soustředěvala na záležitosti týkající se vlastnictví movitých nálezů, nikoliv na nemovitě (terénní) památky. Nezdarem skončily nejen dvě poslední snahy z let 1908–1909 a 1911–1912 o prosazení komplexní právní normy na říšské radě, ale také tehdejší pokusy o kodifikaci zemských památkových zákonů pro Čechy, resp. pro Moravu.⁸

Zásadní zlomová změna politických, resp. státoprávních poměrů představuje obecně obvykle impulz k pokusům o razantní proměnu hierarchie institucionálních struktur, mechanismů rozhodování apod. Sotva proto překvapí, že záhy po vzniku samostatného Československa došlo k takovým pokusům rovněž na poli památkové péče. Již na konci roku 1918 byl v konstituujícím se ministerstvu školství a národní osvěty vytvořen návrh zákona o vyvlastnění movitých památek předhistorických, historických a uměleckých v území státu československého, sepsaný patrně Zdeňkem Wirthem ve spolupráci s Václavem Vilémem

⁶ HLAVA, Miloš. Protektorátní počátky brněnské odbočky Archeologického ústavu. In *Přehled výzkumů*, 2021, roč. 62, č. 1, s. 149–166.

⁷ JANKOVIČ, Vendelín. Dejiny pamiatkovej starostlivosti na Slovensku v rokoch 1850–1950. In *Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok*, 1973, roč. 10, s. 16, 17.

⁸ SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 36–41.

Štechem a Emanuele Šimkem.⁹ Jeho podstatou bylo zestátnění veškerých předhistorických památek, jakož i historických a uměleckých památek vytvořených do roku 1620, a to „zpravidla bez náhrady“. U existujících soukromých sbírek připadalo v úvahu odkoupení na základě kvalifikovaného znaleckého odhadu organizovaného ministerstvem, resp. ponechání ve stávajícím vlastnictví do smrti majitele, avšak pouze ve výjimečných a odůvodněných případech („jde o sbírky jako celky, pořízené žijícím soukromníkem za zvláštních hmotných obětí a zejména kde sbírka tvoří jediné jmění majitelovo“). Šlo vskutku o radikální zásah do vlastnických práv, a především z tohoto důvodu návrh vyvolal nesouhlas již v rámci meziministerského připomínkového řízení, jež proběhlo v prvních týdnech roku 1919.¹⁰ Znění navrhované normy však proniklo na veřejnost a setkalo se s důrazným odmítnutím rovněž od archeologů, jichž se bezprostředně týkalo.¹¹ Jménem Moravského archeologického klubu reagovali na přelomu ledna a února 1919 nesouhlasně Jaroslav Palliardi a Innocenc Ladislav Červinka, kteří dokonce předložili vlastní verzi zákona na ochranu památek předhistorických.¹² A když Emanuel Šimek přinesl návrh zákona na schůzku devíti českých prehistoriků (zúčastnili se jí Jan Axamit, Jan Hellich, Josef Antonín Jíra, Jindřich Matiegka, Karel Prokop, Josef Schráníl, Albín Stocký, Josef Vítězslav Šimák a Eduard Štorch) dne 27. ledna 1919, jež byla svolána v reakci na postup Poradního sboru památkového vůči Karlu Buchtelovi, který byl rozhodnutím tohoto tělesa vyřazen ze souboru konzervátorů pro předhistorické památky ministerstva školství a národní osvěty, odezva byla rovněž negativní. Lubor Niederle, tehdy pobývajícím na mírové konferenci ve Francii jako jeden z expertů československé delegace, po svém návratu do Prahy někdy na přelomu března a dubna 1919 zaznamenal podle přímých svědectví svých přátel, co se tehdy odehrálo: „Na schůzi pražských praehistoriků (27/1) prohlásil [Šimek] zcela určitě, že do zákona dal statě týkající se praehistorie.“ A dodával: „Palliardimu napsal, když už viděl, jaký vznikl odpor proti zákonu, že vůbec není autorem zákona. O tom že se zákon připravuje, nikomu nic neřekl, až jak se dověděl, že zákon byl prozrazen jiným ministerstvem. Při intervenci Mat. a Jíry a při rozhovoru s Buchtelou popíral naopak Wirth autorství zákona a svaloval je výslovně na Štecha a Šimka.“¹³ Odpor prehistoriků ovšem směřoval nikoliv proti principu zákonné ochrany památek, ale proti omezení soukromých sběratelských aktivit.¹⁴ Ostatně

⁹ Znění návrhu viz SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 97–98, Příloha 41.

¹⁰ UHLÍKOVÁ, Kristýna. Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939). Praha, 2010, s. 79–80. NOVOTNÝ, Česká památková péče, s. 60–62.

¹¹ SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 48.

¹² Oddělení dokumentace Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky v Praze (dále OD ÚDU v Praze), fond (dále f.) Zdeněk Wirth, karton (dále k.) W-A-173, signatura (dále sign.) W-A-173/1. Dopis J. Palliardiho J. Kvapilovi (?), 3. února 1919 [s přiloženým dopisem Moravského archeologického klubu (J. Palliardi, I. L. Červinka) ministrowi školství a národní osvěty, rozkladem Moravského archeologického klubu (J. Palliardi, I. L. Červinka) k návrhu zákona o vyvlastnění movitých památek předhistorických, historických a uměleckých v území státu československého a návrhem zákona na ochranu památek předhistorických z 29. ledna 1919].

¹³ OD ÚDU v Praze, f. Zdeněk Wirth, k. W-A-252, sign. W-A-252/3. Rekapitulace událostí (L. Niederle; dokument není podepsán, jeho autorství je stanoveno srovnáním rukopisů), nedatováno/březen–duben 1919 (datování vyplývá z kontextu).

¹⁴ SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 48.

Jaroslav Palliardi psal 21. února 1919 Josefu Antonínu Jírovi poměrně charakteristicky, že „mi p. dr. Šimek dnes sdělil, že mu p. dr. Wirth řekl, že konfiskační osnovu již nepředloží. Tím není ovšem vše odbyto, neboť nám jde o to, aby byl vydán zákon na ochranu předhistorických památek, ale aby to byl zákon, který neomezuje v ničem soukromou práci badatelskou a při tom přece památky zabezpečuje před zkázou, zavlečením a poškozením.“¹⁵

Následné snahy o vypracování a legislativní schválení památkového zákona, nad jehož zněním by existoval všeobecný konsenzus, zabraly prakticky kontinuálně celé dvacetiletí meziválečného Československa, aniž by skončily úspěchem. Ministerstvo školství a národní osvěty zvolilo hned na počátku cestu jediné právní normy, jež by zahrnula veškerá odvětví památkové péče. Přípravné práce začaly na jaře 1919 anketou o principech a obsahu zákona, ministerstvem rozeslanou odborným institucím, spolkům i jednotlivcům. Na osnově památkového zákona se poté v ministerstvu školství a národní osvěty pracovalo po celá 20. léta 20. století, avšak s větší intenzitou zřejmě až po roce 1925, kdy byla tato agenda převzata Janem Dvořákem, přednostou 1. oddělení V. (osvětového) odboru ministerstva. Teprve v letech 1929–1931 byl k dispozici návrh určený k širší diskusi.

První náčrt osnovy zákona sestavil Jan Dvořák „podle vlastního uvážení“, ovšem se znalostí obdobných zákonných norem v jiných evropských státech. Předal jej Zdeňku Wirthovi, tehdy již sekčním šéfovi ministerstva školství a národní osvěty (a klíčové postavě jeho osvětového odboru), který návrh v druhé polovině roku 1930 precizoval. Postupně vzniklo pět redakcí textu; nejdůležitějším Wirthovým pomocníkem při této práci byl Rudolf Hlubinka, který „na základě své úřední zkušenosti ze staveb. referátu obce pražské i z Pam. sboru hlav. města Prahy mohl (...) býti stálým korektivem ideových návrhů podepsaného.“¹⁶ Záležitosti, jež se týkaly ochrany archeologických památek, byly zřejmě konzultovány s Karlem Guthem.¹⁷ Definitivní návrh byl hotov v březnu 1931, poté ještě prošel revizí v 1. oddělení V. odboru ministerstva a ve dnech 8.–11. května 1931 bylo vytištěno na 200 exemplářů. Ty byly dne 15. května 1931 důvěrně rozeslány 32 vybraným jednotlivcům a 29 organizacím se žádostí o vyjádření, jež mělo být sepsáno do konce července 1931. Z prehistoriků byli osloveni Karel Absolon, Jan Eisner, Jan Hellich, Josef Schráníl, Albín Stocký a Emanuel Šimek, z archeologických institucí byly požádány o stanovisko Státní archeologický ústav, Společnost československých praehistoriků, Německá společnost pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu (*Deutsche Gesellschaft für Vor- und Frühgeschichte in der Tschechoslowakei*), Archeologický sbor Národního muzea a Archeologická komise České akademie věd a umění.¹⁸ Je tudíž zřejmé, že archeologie rozhodně nebyla

¹⁵ Archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea města Prahy, f. J. A. Jíra, svazek 75. Dopis J. Palliardiho J. A. Jírovi, 21. února 1919.

¹⁶ Národní archiv v Praze (dále NA v Praze), f. Ministerstvo školství (dále MŠ), k. 3128, spis čj. 69449/1931. Interní záznam (Z. Wirth), 11. května 1931.

¹⁷ UHLÍKOVÁ, Zdeněk Wirth, s. 84.

¹⁸ NA v Praze, f. MŠ, k. 3128, spis čj. 69449/1931. Interní záznam (Z. Wirth), 11. května 1931. Tamtéž. Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty 32 jednotlivcům a 29 organizacím, 15. května 1931.

v tomto neoficiálním připomínkovém řízení zastoupena pouze okrajově. O to více překvapí, že většina oslovených prehistoriků a archeologických organizací na ministerskou výzvu neodpověděla. Z archeologů nereagovali Karel Absolon, Albín Stocký a Josef Schránil, neodpověděl ani Jan Hellich, tehdejší předseda Svazu československých muzeí; z organizací nezaslaly své stanovisko Německá společnost pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Československu, Společnost československých prehistoriků, Archeologický sbor Národního muzea ani Archeologická komise České akademie věd a umění.¹⁹

Z archeologických institucí reagoval pouze Státní archeologický ústav. Ten prostřednictvím svého ředitele Karla Buchtely vyjádřil nad návrhem značné uspokojení a do poskytnutého textu nehodlal nikterak zasahovat: „*Návrh památkového zákona vyčerpává plně veškeré možnosti soustavné a cílevědomé ochrany památek a jeho ustanovení odpovídají vesměs moderním tendencím památkářským. Všechny složky a potřeby státní památkové činnosti jsou v návrhu věcně, jasně a logicky precisovány.*“ Zato se chtěl později zaměřit na zformulování prováděcích nařízení: „*Pokud jde o čistě odborné prehistorické otázky a podrobná ustanovení týkající se praktického provádění jednotlivých bodů návrhu zákona se zřetelem k odborné funkci ústavu, naskytne se k jich uplatnění zajisté příležitost při zpracování prováděcího nařízení.*“²⁰ Lze tudíž usuzovat, že pro Státní archeologický ústav bylo prioritou brzké schválení zákonné normy, jež nechtěl komplikovat svými požadavky. Jeho zájmy měly být hájeny teprve při následném vytvoření prováděcích předpisů.

Kritičtější byl zato Jan Eisner, působící jako státní konzervátor Státního archeologického ústavu na Slovensku. Třebaže znění osnovy pochválil, připojil šestnáct návrhů na změny, resp. zpřesnění formulací. Do jeho odpovědi se kromě toho promítly spory s pražskou centrální institucí i s ministerstvem školství a národní osvěty, jež se týkaly jeho úředního postavení. Eisner byl totiž – přes veškerou snahu vedení Státního archeologického ústavu – od počátku svého působení na Slovensku v pozici tzv. titulárního státního konzervátora (tj. nebyl tzv. kmenovým zaměstnancem instituce) a za svoji činnost dostával paušální roční remuneraci. V rámci úsporných rozpočtových opatření, jež byla zaváděna od roku 1930, však ministerstvo školství a národní osvěty odmítalo samostatně proplácet cestovné, jež mělo být nyní hrazeno z remunerace. Ta navíc byla záhy přeměněna v paušální příspěvek na cesty.²¹ Eisner nepochybně právě proto sděloval: „*Dosavadní stav věcí na Slovensku, kde podepsaný je přes jedenáct let čestným konservátorem, lze považovati jen za provisorium. Proto podepsaný vřele doporučuje, aby se laskavě uvažovalo o jmenování skutečného konservátora pro Slovensko, a je toho názoru, že úřední účast při slovenských archeologických výzkumech a do jisté míry i spoluzodpovědnost za ochranu našich pravěkých nalezišť by podepsanému měla při tom příslušet jako*

¹⁹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3128, spis čj. 80168/1931. Interní záznam, nedatováno (1931–1934). Mezi osobnostmi, které nereagovaly, je uveden rovněž Jan Eisner, ale v tomto případě jde o omyl. Emanuel Šimek své stanovisko poskytl, avšak jeho odpověď není dochována.

²⁰ NA v Praze, f. MŠ, k. 3128, spis čj. 80168/1931. Dopis Státního archeologického ústavu ministerstvu školství a národní osvěty, 31. října 1931.

²¹ Korespondence k Eisnerově remuneraci a cestovním výlohám je uložena v Masarykově ústavu a Archivu Akademie věd České republiky v Praze, f. Státní archeologický ústav, k. 2, inventární číslo 27 (osobní složka J. Eisnera).

profesoru všeobecné archeologie na universitě v Bratislavě.“ A dodával, že je „ochoten podati detailnější návrh na decentralisaci Státního archeologického ústavu se zoláštním zřetelem k potřebám Slovenska, bude-li jeho námět laskavě uznán za vhodný pro diskusi, ke které by byli vyzváni na př. naši universitní odborníci.“²² Náměty k úpravě jeho úředního postavení se ovšem ze strany ministerstva školství a národní osvěty nesetkaly s žádnou odezvou.

Veškeré doručené věcné podněty byly na ministerstvu školství a národní osvěty vyhodnoceny, osnova zákona prošla výraznou úpravou a v roce 1934 byla poskytnuta k prvnímu oficiálnímu připomínkovému řízení ministerstvům. Značně komplikovaná jednání probíhala čtyři roky a nakonec vyústila ve finální verzi, předloženou československému parlamentu na podzim 1938. Vzhledem k politickým událostem však již nebyla projednána.²³ Je ovšem vhodné zaznamenat, že při posledním připomínkovém řízení v červenci 1938 z ní byla vypuštěna ustanovení o archeologických výzkumech.²⁴

Vedle snahy o komplexní památkovou ochranu pomocí jediného zákona se v meziválečném Československu paralelně odehrávaly pokusy o dílčí provizorní ochranu jednotlivých typů památek prostřednictvím ministerských výnosů, vyhlášek či oběžníků, jakkoliv ne vždy končily úspěšně. Týkalo se to rovněž archeologie. V březnu 1924 se Státní památkový úřad pro Moravu a Slezsko obrátil na ministerstvo školství a národní osvěty s podnětem na vydání oběžníku, jímž by bylo nařízeno zemským politickým správám, aby terénní výkopy byly prováděny pouze s povolením příslušných úřadů a institucí, včetně Státního archeologického ústavu. Impulzem k tomuto kroku byly množství se případy, kdy „neodborníci kopou na místech pro předvěké památky důležitých“ a „vykopané předměty bez další kontroly rozprodávají. Máme právě příznačný případ s jeskyní Kůlnou, kde se tak děje (...). Jde tu o terén, kde je zamýšleno provést zkušební průkopové profily při světovém sjezdu antropologickém.“²⁵ Ministerstvo školství a národní osvěty poté vskutku poměrně rychle vypracovalo návrh vyhlášky v intencích podnětu Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko, v níž nechyběl odkaz na dvorský dekret z roku 1846,²⁶ a obrátilo se s ní na ministerstvo vnitra. V průvodním dopise sdělovalo, že by měla být adresována nejen zemským a okresním politickým správám, ale také četnickým velitelstvím a jejich prostřednictvím okresním výborům, okresním silničním výborům a obcím. Jelikož tyto úřady spadaly do kompetence

²² NA v Praze, f. MŠ, k. 3128, spis čj. 80168/1931. Dopis J. Eisnera ministerstvu školství a národní osvěty, 29. července 1931. Dopis byl ovšem zaslán ministerstvu školství a národní osvěty prostřednictvím Státního archeologického ústavu teprve dne 3. listopadu 1931.

²³ Blíže ŠTONCNER, Petr. Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 4. – Snahy o vydání památkového zákona. In Zprávy památkové péče, 2005, roč. 65, č. 1, s. 246–252. UHLÍKOVÁ, Zdeněk Wirth, s. 80–86. OROSOVÁ, Martina. Legislativna ochrana kulturného dedičstva v Československej republike v rokoch 1918 – 1939. In Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2013, roč. 2, s. 24–35. NOVOTNÝ, Česká památková péče, s. 63–64, 67–82. K znění částí týkajících se archeologie v jedné z verzí osnovy zákona viz SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 98–99, Příloha 43.

²⁴ NOVOTNÝ, Česká památková péče, s. 81.

²⁵ NA v Praze, f. MŠ, k. 3126, spis čj. 34924/1924. Dopis Státního památkového úřadu pro Moravu a Slezsko ministerstvu školství a národní osvěty, 13. března 1924.

²⁶ SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 48, 98, Příloha 42.

ministerstva vnitra, příslušný úřední úkon mělo učinit právě toto ministerstvo. Obě ministerstva poté měla vyhlášku zveřejnit ve svých úředních Věstnících. Na ministerstvu školství a národní osvěty si velmi dobře uvědomovali, že jde o pouhé provizorium, ostatně jeden z ministerských úředníků na příslušný spis charakteristicky poznamenal: „Vzato na vědomí s tím, že jediné uspokojivé řešení se může dáti připravovaným zákonem na ochranu hist. a přír. památek.“²⁷ Odpověď však přišla teprve za dva roky (!) a její obsah byl nepochybně zklamáním. Ministerstvo vnitra totiž lakonicky konstatovalo, že znění výnosu bude nutné „v některých směrech upravit“, aniž by ovšem předložilo konkrétní návrhy změn. A dodávalo, že ponechává „úvaze tamního ministerstva, jeví-li se toho nutnost, aby navržený výnos v této věci, který by se dle zdejšího názoru stěžil as setkal s očekávaným úspěchem, byl nyní vydán, když materie, o níž běží, má být upravena zvláštním zákonem.“²⁸ Ministerstvo školství a národní osvěty reagovalo záhy a vysvětlovalo, že dokud nebude přijat památkový zákon, bylo by vhodné řešit ochranu archeologických památek alespoň navrhovaným úředním úkonem, který by zaštitila obě ministerstva. Žádalo, aby ministerstvo vnitra zformulovalo konkrétní námitky k textu vyhlášky. A naléhavě podotýkalo: „Mšano však snažně žádá za uspišené vyřízení věci, aby vyhláška mohla být vydána dříve, než začnou obvyklé podzimní práce na polích.“²⁹ Jenže šlo o marnou snahu, v ministerstvu vnitra zjevně chyběla vůle tento problém konstruktivně vyřešit, a tak celá záležitost skončila ve ztracenu.

Vzhledem k omezeným možnostem ministerstva školství a národní osvěty ve vztahu ke správním orgánům bylo tudíž nutné vzít zavděk příležitostnými nařízeními jiných ministerstev, jež se *ad hoc* týkala archeologických památek.³⁰ Z dochovaných (resp. dosud identifikovaných) pramenů není zřejmé, zda jejich přípravu inicioval alespoň v některých případech Státní archeologický ústav a v jaké míře se na nich podílelo ministerstvo školství a národní osvěty. Poslední právní úpravou tohoto typu před vznikem Protektorátu Čechy a Morava byl výnos ministerstva dopravy z 23. února 1939 o nálezech při liniových stavbách železnic.³¹ Státní archeologický ústav se ovšem o něm dozvěděl teprve z denního tisku, třebaže byl v textu výnosu výslovně zmíněn.³² Patrně právě jeho reakce stála na počátku cesty, jež vedla k vydání dalšího výnosu ministerstva dopravy

²⁷ NA v Praze, f. MŠ, k. 3126, spis čj. 34924/1924. Koncept a kopie dopisu ministerstva školství a národní osvěty ministerstvu vnitra (s návrhem vyhlášky), 1. dubna 1924 + interní záznam, 7. dubna 1924. Dopis byl zaslán na vědomí mimo jiné Státnímu archeologickému ústavu. Viz tamtéž. Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty Státnímu archeologickému ústavu, 1. dubna 1924.

²⁸ NA v Praze, f. MŠ, k. 3126, spis čj. 80736/1926. Dopis ministerstva vnitra ministerstvu školství a národní osvěty, 3. července 1926.

²⁹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3126, spis čj. 80736/1926. Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty ministerstvu vnitra, 16. července 1926.

³⁰ Příklady viz SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 49.

³¹ ANONYMUS. Výnos ministerstva dopravy ze dne 23. února 1939, čj. 65.999-VIII/2-1938, ve věci ochrany památek historických a přírodních při stavbách železničních. In Zprávy památkové péče, 1939, roč. 3, č. 2–3, s. 46–47. SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 49, 99–100, Příloha 44.

³² NA v Praze, f. Státní památková správa (dále SPS), k. 646, spis čj. 2272/1939. Kopie dopisu Státního archeologického ústavu (J. Böhm) ministerstvu školství a národní osvěty, 12. května 1939 (na vědomí Státnímu památkovému úřadu pro Čechy).

z 27. května 1939,³³ doplňujícího předchozí výnos již v nových protektorátních poměrech. Zato oběžník prezidia ministerstva veřejných prací z 26. června 1939 ohledně ochrany památek při veřejných pracích³⁴ byl iniciován zcela jistě přímo Státním archeologickým ústavem.³⁵

Vládní nařízení o archeologických památkách z roku 1941

Při pohledu nazpět je zřejmé, že politické a státoprávní změny roku 1939 znamenaly paradoxně zásadní mezník ve snahách o legislativně zaručenou ochranu archeologických památek. Příprava zákonné normy, jež v roce 1941 vyústila ve vydání vládního nařízení o archeologických památkách, tvořila ovšem pouze jeden z kroků komplexnější snahy říšskoněmecké archeologie a kompetentních úředních míst (tj. především Úřadu říšského protektora a říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání) o cílenou proměnu oborové struktury a jejích mechanismů, resp. pravomocí relevantních institucí v nových poměrech Protektorátu Čechy a Morava. Cílem bylo upravit ji podle vzoru, který existoval v některých částech Německé říše a prokázal v nich svoji životaschopnost. S právní normou o archeologických památkách totiž úzce souviselo přetvoření Archeologického ústavu z primárně badatelské instituce v instituci zaměřenou na archeologickou památkovou péči (tj. na provádění záchranných terénních výzkumů, nikoliv na systematické badatelské výzkumy), pro niž měl být především z tohoto důvodu vytvořen nový organizační Statut. Zároveň se nejpozději od podzimu 1940 počítalo také s vytvořením Badatelské rady (*Forschungsrat*) při Archeologickém ústavu, jež měla podle původního záměru každoročně stanovovat program činnosti této instituce; převahu v ní měli získat němečtí prehistorikové.³⁶

Geneze

Diskuse o hierarchii archeologických struktur a činnosti jednotlivých oborových organizací v Protektorátu Čechy a Morava začaly již na jaře 1939 z popudu říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání, avšak v tomto případě šlo pouze o debaty zaměřené na roli významných institucí (Státního archeologického ústavu, Národního muzea a Moravského zemského muzea) a na vytvoření schůdného plánu k jejich ovládnutí, resp. využití jejich odborného potenciálu říšskoněmeckou prehistorií. Shrnutí zformulované v červnu 1939 Wernerem Buttlerem, klíčovou postavou říšského ministerstva vědy, výchovy a vzdělávání v záležitostech týkajících se prehistorie, bylo sice výslovně nadepsáno *Bodendenkmalpflege*

³³ ANONYMUS. Další výnos ministerstva dopravy ze dne 27. května 1939, čj. 46-014-VIII/2-1939, ve věci ochrany památek historických a přírodních při stavbách železničních. In Zprávy památkové péče, 1939, roč. 3, č. 2-3, s. 47. SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 40.

³⁴ SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 53, 100, Příloha 45.

³⁵ NA v Praze, f. SPS, k. 646, spis čj. 2271/1939. Kopie dopisu Státního archeologického ústavu (J. Böhm) ministerstvu školství a národní osvěty, 12. května 1939 (na vědomí Státnímu památkovému úřadu pro Čechy).

³⁶ HLAVA, Miloš. Konstituování Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. In Archeologie ve středních Čechách, 2018, roč. 22, č. 1, s. 9-16.

im *Protectorat Böhmen und Mähren*, avšak legislativní parametry archeologické památkové péče v protektorátní archeologii v něm nebyly vůbec zmíněny.³⁷

Roli iniciátora vzniku budoucího vládního nařízení o archeologických památkách sehrál Lothar Zotz, v září 1939 povoláný říšským ministerstvem vědy, výchovy a vzdělávání na Německou Karlovu univerzitu. Zotz sice již na podzim 1939 zformuloval svoji představu o směřování a roli univerzitního prehistorického pracoviště, jehož vedením byl pověřen, avšak u toho tehdy také zůstalo. O situaci v protektorátní archeologii se tato koncepce nezmiňovala. Ostatně Zotz přišel do prostředí, jehož zákulisí neznal a seznamoval se s ním postupně.³⁸

Své koncepční představy o archeologické památkové péči v Protektorátu Čechy a Morava zformuloval teprve na jaře 1940, a to při diskusi s vedením Německé Karlovy univerzity o odborném zázemí archeologického univerzitního pracoviště a jeho roli v protektorátní archeologii. Zotzův Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou (*Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte*) měl být totiž badatelským ústředím protektorátní archeologie, a to zcela v souladu s poměry obvyklými v Německé říši. Jeho stav však tomu rozhodně neodpovídal. Dne 24. května 1940 – po předchozí diskusi s univerzitním rektorem Wilhelmem Saurem a na jeho výzvu – sepsal Zotz podrobný rozklad o současném stavu protektorátní archeologie (včetně situace v archeologické památkové péči) a nastínil další postup. Zotzův cíl byl zřejmý – šlo mu o zajištění jeho mocenského postavení. Navrhoval, aby byl instalován do nadřazené pozice ve vztahu k Archeologickému ústavu³⁹ („zu einer Art Aufsichtsorgan, Ehrenpräsidenten oder wie man das nun auch nennen will, über das Staatliche Archäologische Institut“), čímž by získal faktickou kontrolu nad děním v celé protektorátní archeologii. Zároveň ale nepolevoval ani ve snaze získat pro svůj univerzitní Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou patřičné finanční prostředky a vybudovat odpovídající zázemí.⁴⁰ Právě stesky na nedostatečné vybavení univerzitního pracoviště, jež bylo zřetelné obzvláště ve srovnání s Archeologickým ústavem, byly zdůrazněny v Zotzově doplňujícím dopise z následujícího dne.⁴¹ Opisy obou dopisů (spolu s opisem dalšího Zotzova dopisu z 10. června 1940, který se týkal především plánovaného výzkumu v jeskyních Českého krasu) poskytl rektor Saure dne 18. června 1940 Úřadu říšského protektora. Připojil k nim obsáhlý komentář, v němž mimo jiné navrhoval, aby byl Zotz pověřen jako komisař kontrolou („Überwachung“) nad činností Archeologického ústavu a vrchním dohledem („Oberaufsicht“) nad archeologickými aktivitami Národního muzea a Moravského zemského

³⁷ BLAŽEK – LUTOVSKÁ, *Prameny k dějinám*, s. 621–623, Dokument 1. K datování Buttlerova elaborátu do června 1939 viz HLAVA, Miloš. Říšskoněmečtí prehistorikové v Protektorátu Čechy a Morava. Nahlédnutí za kulisy. In *Archeologie ve středních Čechách*, 2020, roč. 24, č. 2, s. 306, pozn. 9.

³⁸ HLAVA, Miloš. Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. In *Archeologie ve středních Čechách*, 2017, roč. 21, č. 1, s. 23, 31–32 – Příloha 1.

³⁹ Státní archeologický ústav byl v září 1939 přeměněn v Archeologický ústav. Tento text změnu názvu striktně reflektuje.

⁴⁰ HLAVA, *Konstituování Badatelské rady*, s. 9, 21–22, Příloha 1.

⁴¹ HLAVA, *Konstituování Badatelské rady*, s. 9, 22, Příloha 2.

muzea.⁴² S tím souvisel klíčový okamžik – rektor Saure o svém kroku neopomenul informovat Lothara Zotze.⁴³ Ten zjevně nehodlal pustit iniciativu z ruky, a proto již 21. června 1940 nastínil v dalším dopise univerzitnímu rektorovi obrysy legislativní úpravy archeologické památkové péče, snad také v reakci na svoji zkušenost se svévolnými výkopy v jeskyních Českého krasu z jara 1940.⁴⁴ Byla to první písemně zformulovaná představa o obsahu budoucí zákonné normy. Zotz ji rozčlenil do pěti bodů. Navrhoval regulovat podmínky provádění terénních výzkumů. Náhodné nálezy objevené při zemních pracích měly být neprodleně hlášeny příslušným úředním místům a stavební práce měly být pozastaveny do doby obhlídky naleziště pověřenou osobou. Všechny nálezy měly být v souladu s nacionálně socialistickou ideologií majetkem lidu, tj. v zásadě veřejných institucí (pokud však byly mezi nálezy předměty z drahých kovů, měl být majitel pozemku, resp. nálezce odškodněn). Získávání prehistorických nálezů soukromníky a obchod s nimi měly být zakázány, soukromé sbírky měly být darovány, resp. nabídnuty muzeím k prodeji. Poslední bod se týkal ochrany nemovitých památek v terénu před jejich zničením. Zotz po předchozí zkušenosti předpokládal, že jeho návrh bude předán Úřadu říšského protektora. A nemýlil se – přesně za týden rektor Saure vskutku zaslal jeho elaborát do Černínského paláce.⁴⁵

V sídle Úřadu říšského protektora byly doručené návrhy pečlivě zváženy. Zatímco Zotzovo jmenování do role faktického vládce nad protektorátní archeologií bylo odmítnuto,⁴⁶ námět na zákonnou regulaci archeologické památkové péče padl na úrodnou půdu a již záhy se z něj stala priorita. Archivní prameny, jež jsou k dispozici, obsah diskusí v létě a na podzim 1940 sice nezachycují, avšak přesto umožňují alespoň zhruba nastínit sled událostí, jež se tehdy odehrály. Údajně již v červenci 1940 byl Franz Kraus, jeden z národnostně německých úředníků ministerstva školství a národní osvěty a zástupce přednosty tamějšího IV. (osvětového) odboru,⁴⁷ pověřen říšským protektorem, aby „*obstatal návrh na úpravu předpisů o vykopávkách.*“⁴⁸ První diskuse nad touto zákonnou normou se ovšem v Úřadu říšského protektora odehrála teprve 8. srpna 1940. Zúčastnili se jí Lothar Zotz, Franz Kraus a Hans Reinhold z Úřadu říšského protektora, do jehož kompetence spadala archeologie. Právě Hans Reinhold schůzku inicioval a míru důležitosti, jež jí byla přikládána, velmi dobře ilustruje fakt, že kvůli ní přerušil dovolenou. To ostatně platilo rovněž o Zotzovi.⁴⁹

⁴² NA v Praze, f. Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě (dále ÚŘP), k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis W. Saureho Úřadu říšského protektora, 18. června 1940 (s opisy dopisů L. Zotze W. Sauremu z 24. května 1940, 25. května 1940 a 10. června 1940).

⁴³ HLAVA, Konstituování Badatelské rady, s. 9.

⁴⁴ ZOTZ, Lothar. Zwei Jahre Aufbauarbeit im Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte der Deutschen Karls-Universität in Prag. In Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit, 1941, roč. 17, č. 7–11, s. 171, Taf. 65:2, 66:1.

⁴⁵ BLAŽEK – LUTOVSKÁ, Prameny k dějinám, s. 623–624, Dokument 2.

⁴⁶ HLAVA, Konstituování Badatelské rady, s. 9.

⁴⁷ Franz Kraus byl rodákem z Jičína. Srov. MOHN, Volker. Nacistická kulturní politika v Protektorátu. Koncepce, praxe a reakce české strany. Praha, 2018, s. 146–147, pozn. 275.

⁴⁸ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Interní záznam, březen 1941.

⁴⁹ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Kopie dopisu H. Reinholda L. Zotzovi, 1. srpna 1940.

Není zcela jasné, kdy přesně návrh budoucího vládního nařízení vznikl. Sám Franz Kraus na počátku roku 1941 retrospektivně (avšak interním úředním zápisem, tj. korektně a věrohodně) zaznamenal nepříliš konkrétně, že „připravil na základě tohoto podnětu [tj. pověření ze strany Úřadu říšského protektora] osnovu za účasti ředitele Archeologického ústavu Dra Jaroslava Böhma po rozhovorech, které měli oba tito páni se skoro všemi representanty archeologie v Protektorátě a s přednostou oddělení IV/1 a se sekčním šéfem v. v. Drem Zdeňkem Wirthem.“⁵⁰ Přípravné práce však zřejmě začaly teprve na počátku září 1940. Právě z Krausova podnětu byl totiž dne 4. září 1940 požádán o přerušení dovolené „expresním dopisem“ ředitel Archeologického ústavu Jaroslav Böhm, a to „v zájmu urychlené přípravy zákona o archeologických výkopech“. Měl se zúčastnit „porad, které se tu konají na podnět úřadu p. říšského protektora.“⁵¹

Práce šla kupředu velmi rychle. Již během října 1940 byl k dispozici finální návrh, výrazně upravený proti výchozí verzi (Příloha 1). Ten byl poté postoupen Úřadu říšského protektora, v němž vznikl jeho čistopis s kopiemi (Příloha 2).⁵² Franz Kraus k tomu retrospektivně podotýkal, že „pracoval na osnově i v době, kdy byla zkoumána v Úřadě pana říšského protektora dále“,⁵³ aniž by ovšem bylo možné jeho tvrzení doložit z jiných pramenů. Z Úřadu říšského protektora se totiž dne 19. října 1940 obrátili na Lothara Zotze, jemuž výsledný návrh poslali s prosbou o vyjádření. Zároveň upozorňovali, že ve stávajícím znění budoucího vládního nařízení není žádná zmínka o vědecké radě („wissenschaftliche Beirat“), o jejímž zřízení diskutoval Lothar Zotz „bei [der] letzten Vorsprache“ s Kurtem von Burgsdorffem, státním podtajemníkem v Úřadu říšského protektora.⁵⁴ Šlo zjevně o Zotzův taktický ústupek od původního požadavku komisařského pověření nad činností Archeologického ústavu, Národního muzea a Moravského zemského muzea.⁵⁵

Zotz odpověděl teprve 11. listopadu 1940, v den, kdy se vrátil ze čtyřtýdenního výzkumu na Slovensku, který prováděl z pověření Výzkumné a učené společnosti „Dědictví předků“ (Forschungs- und Lehrgemeinschaft „Das Ahnenerbe“), „badatelské“ organizace SS, s níž spolupracoval. Se zněním osnovy budoucího vládního nařízení souhlasil: „Grundsätzlich stimme ich dem Entwurf, der unter meiner Mitarbeit zustande gekommenen Regierungsverordnung zum Schutze der Bodenaltertümer zu. (...) Nach meiner über zehnjährigen Erfahrung auf dem Gebiete der Bodendenkmalpflege wird man die geplante Regierungsverordnung des Protektorates künftighin als vorbildlich ansprechen.“ Připojil ovšem také obsáhlý komentář

⁵⁰ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Interní záznam, březen 1941. Přednostou oddělení IV/1 byl Jan Morávek. Viz MOHN, Nacistická kulturní politika, s. 136.

⁵¹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3128, spis čj. 111959/1940. Interní záznam + dopis ministerstva školství a národní osvěty J. Böhmovi, 4. září 1940.

⁵² NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Originál původního znění vládního nařízení o archeologických památkách s názvem Regierungsverordnung vom Oktober 1940 über den Schutz der Bodenaltertümer, ihre Erforschung und Ausgrabung (upraveným na Regierungsverordnung vom Oktober 1940 über Bodenaltertümer) s desítkami (!) rukopisných úprav a s rukopisnou poznámkou Hanse Reinholda „Bitte Reinschrift mit 2 Durchschlägen!“

⁵³ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Interní záznam, březen 1941.

⁵⁴ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Kopie dopisu dr. Hansela L. Zotzovi, 19. října 1940.

⁵⁵ HLAVA, Konstituování Badatelské rady, s. 9–10.

k ideji vědecké rady – navrhl, aby byla zřízena pod názvem Badatelská rada (*Forschungsrat*) a zakotvena v novém Statutu Archeologického ústavu, a to ještě před vydáním vládního nařízení o archeologických památkách. Členy mělo být osm německých a šest českých prehistoriků, jejím úkolem mělo být každoroční stanovení plánu činnosti Archeologického ústavu.⁵⁶

V Úřadu říšského protektora byl však Zotzův plán pozměněn. Hans Reinhold navrhl již 13. listopadu 1940 interně Kurtu von Burgsdorffovi jiný postup: „*Sobald unser Schreiben an den Ministerpräsidenten, welches die Forderung zur Herausgabe der Schutz-Verordnung enthält, abgegangen ist und beim zuständigen Fachministerium (Ministerium für Schulwesen und Volkskultur) bearbeitet wird, ergeht ein besonderes Schreiben an das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur, in dem die Ausarbeitung neuer Statuten für das Archäologische Institut (Anstalt für Vorgeschichte), die ja in jedem Falle jetzt erfolgen muß, unter Berücksichtigung einer Reihe von Gesichtspunkten – und dazu würde u. a. die Bildung des ‚Forschungsrates‘ gehören – verlangt wird. Die Ausarbeitung der Statuten würde dann in der gleichen Weise, wie dies bei der vorliegenden Regierungsverordnung der Fall gewesen ist, unter Mitwirkung des deutschen Obersektionsrats und stellvertretenden Sektionschefs im Schulministerium Dr. Kraus von Anfang an in unserem Sinne vor sich gehen.*“⁵⁷

Dne 7. ledna 1941 byl návrh budoucího vládního nařízení zaslán předsedovi protektorátní vlády, a to s průvodním dopisem. Říšský protektor (v zastoupení Karla Hermanna Franka) sděloval, že je nutné předložený text nejen neprodleně schválit, ale také k němu vytvořit příslušné prováděcí předpisy.⁵⁸ Je přitom zajímavé, že první koncept tohoto dopisu vznikl v Úřadu říšského protektora již v září 1940 (!), kdy Hans Reinhold sepsal rovněž interní záznam s obsahlou částí věnovanou právě připravované zákonné normě: „*Es muss Wert darauf gelegt werden, daß diese Verordnung von der Protektoratsregierung erlassen wird und daß die Zuständigkeit in allen Ausgrabungsangelegenheiten künftig bei dem dem Schulministerium unterstehenden Archäologischen Institut liegt. Die tschechische Allgemeinheit (in diesem Falle vor allem die vielen kleineren und mittleren, fast durchweg tschechischen Museen und zahllose andere, wenig oder gar nicht geschulte ‚wilde‘ Ausgräber) wird auch weniger an für uns wertvollen Bodenfunden üben (die sich praktisch kaum verhindern lässt!). Die Verordnung sieht übrigens ausdrücklich vor, daß das Recht zur Vornahme von Ausgrabungen übertragen werden kann, wobei in erster Linie an die 2 Landesmuseen gedacht ist, deren eines (Brünn) einen deutschen Direktor (Vorgeschichtler) erhalten wird (Vorgang beim Herrn Staatssekretär), das andere (Prag) einen deutschen vorgeschichtlichen Mitarbeiter. Die Verordnung stützt sich inhaltlich, nicht wörtlich, im wesentlichen auf Teile des noch nicht veröffentlichten Entwurfes*

⁵⁶ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis L. Zotze dr. Hanselovi, 11. listopadu 1940 (podtrženo v originále; k druhé citované větě připojil Kurt von Burgsdorff interně poznámku „*erfreulich!*“). Srov. HLAVA, Konstituování Badatelské rady, s. 10, tab. 1.

⁵⁷ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis H. Reinholda K. von Burgsdorffovi, 13. listopadu 1940 (podtrženo v originále). Srov. HLAVA, Konstituování Badatelské rady, s. 10.

⁵⁸ NA v Praze, f. Předsednictvo ministerské rady (dále PMR), k. 1711, spis čj. 802/1941. Dopis říšského protektora v Čechách a na Moravě (v zastoupení K. H. Franka) ministerskému předsedovi, 7. ledna 1941 (s přílohou *Regierungsverordnung vom Oktober 1940 über Bodenaltertümer*, dochovanou v opise). BLAŽEK – LUTOVSKÁ, Prameny k dějinám, s. 624–625, Dokument 3.

eines deutschen ‚Reichsgesetzes zum Schutze der Kulturdenkmale‘, an dessen Fassung sich nicht mehr allzuviel ändern dürfte.“ Reinhold později (patrně teprve v roce 1941) připojil ještě dodatek: „Der Text ist gemeinsam von dem deutschen Oberrat im Schulministerium Dr. Jur. Kraus und dem Sachbearbeiter (unter Beteiligung des Dozenten Dr. Zotz und des Direktors des Archäologischen Instituts, Dr. Böhm) abgefaßt worden (gewisse sprachliche Unebenheiten sind dadurch entstanden, daß der deutsche und der tschechische Text unbedingt eindeutig aufeinander abgestimmt werden mußten).“⁵⁹ Na avizovaný dopis ministerstvu školství a národní osvěty, v němž by bylo vysloveno přání vypracovat nový Statut Archeologického ústavu a zřídit Badatelskou radu, však již nedošlo. Z důvodů, jež archivní prameny nezachycují, byla tato část plánu prozatím odsunuta stranou.

Předsednictvo ministerské rady zaslalo opis dopisu říšského protektora s přiloženým originálem návrhu vládního nařízení ministerstvu školství a národní osvěty a v průvodním dopise žádalo, aby osnova byla neprodleně rozeslána do standardního připomínkového meziministerského řízení.⁶⁰ Návrh byl totiž vytvořen pouze za asistence ministerstva školství a národní osvěty, zjevně bez konzultace s ostatními ministerstvy. Ministerstvo školství a národní osvěty však zvolilo odlišný postup – diskusi zástupců ministerstev spravedlnosti, vnitra, veřejných prací a zemědělství, do jejichž působností návrh osnovy zasahoval.

Ještě během ledna 1941 proběhly tři porady. První z nich se odehrála ve dnech 16. a 17. ledna 1941 za výhradní účasti tří úředníků ministerstva školství a národní osvěty (Franze Krause, Františka Stolze a Josefa Drnce) s cílem ryze technicky/terminologicky upravit některé formulace návrhu. Druhá porada se konala 23. ledna 1941 již v širším složení – zúčastnili se jí zástupci ministerstev školství a národní osvěty, spravedlnosti, vnitra, veřejných prací a zemědělství, nechyběl ale ani Jaroslav Böhm z titulu funkce ředitele Archeologického ústavu. Své připomínky zde přednesli zástupci ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti; zástupce ministerstva zemědělství, jenž nebyl dopředu seznámen s navrženým zněním osnovy, si vyhradil, že bude reagovat později. Třetí porada dne 28. ledna 1941 měla obdobný charakter i složení účastníků, uskutečnila se ale v Archeologickém ústavu. Zásahy, které při ní byly udělány v textu, byly v některých případech poměrně důležité – např. § 9 byl rozšířen z původního jediného odstavce do čtyř (!) odstavců.⁶¹ Dne 5. února 1941 ministerstvo zemědělství

⁵⁹ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Koncept dopisu říšského protektora v Čechách a na Moravě předsedovi protektorátní vlády, září 1940/7. ledna 1941 + interní záznam (H. Reinhold), září 1940/7. ledna 1941 (podtrženo v originále).

⁶⁰ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Dopis předsednictva ministerské rady ministerstvu školství a národní osvěty, 10. ledna 1941. Viz též koncept téhož dopisu v NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 802/1941. Předsednictvo ministerské rady v následujících týdnech přípravné práce dvakrát urgovalo. Viz NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Dopisy předsednictva ministerské rady ministerstvu školství a národní osvěty, 21. ledna 1941 a 14. února 1941. Viz též koncepty těchto dopisů v NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 2509/1941 a 5988/1941.

⁶¹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Interní záznamy o poradách dne 16.–17. ledna 1941, 23. ledna 1941 (bez uvedení konkrétních změn v textu) a 28. ledna 1941 (s podrobným uvedením veškerých změn v textu), březen 1941.

dodatečně žádalo doplnit jeden odstavec do § 5,⁶² později však od svého požadavku ustoupilo.⁶³

Hotový český i německý text, který byl konzultován s Úřadem říšského protektora, byl dodán „*k přezkoumání správnosti, německé znění /které vyhotovil Dr. Moucha/ překladatelskému oddělení Sbírký zákonů a nařízení /p. min. r. Dr. Břeský/. Přezkoumání bylo provedeno.*“⁶⁴ Dne 12. března 1941 rozeslalo ministerstvo školství a národní osvěty předběžně dohodnutý text vládního nařízení Kanceláři státního prezidenta, prezidiím všech ministerstev, komisařským vedoucím čtyř odborů ministerstva zemědělství, prezidiu Nejvyššího účetního kontrolního úřadu a prezidiu Nejvyššího úřadu cenového. Upozorňovalo, že pokud do tří dnů nebudou zformulovány výhrady, bude návrh považován za odsouhlasený. Ministerstvo školství a národní osvěty zároveň žádalo předsednictvo ministerské rady, aby projednání osnovy bylo zařazeno do programu zasedání protektorátní vlády.⁶⁵ Z oslovených institucí reagovalo písemně pouze ministerstvo financí, které dne 26. března 1941 žádalo o úpravu § 9, odstavce 1, jíž chtělo zabránit uplatňování finančních požadavků.⁶⁶ Jeho podnět však přišel po stanovené třídní lhůtě, tj. nebyl vzat v úvahu.⁶⁷

Mezitím již 22. března 1941 předsednictvo ministerské rady sdělovalo Úřadu říšského protektora, že ministerstvo školství a národní osvěty předložilo osnovu vládního nařízení vládě ke schválení.⁶⁸ Protektorátní vláda osnovu zákona schválila 27. března 1941, ovšem „*ve znění upraveném podle dohody pana ministra školství a národní osvěty s panem ministrem dopravy.*“ Přesná podoba těchto úprav ale při zasedání vlády nezazněla a o konečné formulaci se měla obě ministerstva dohodnout mezi sebou. V principu šlo „*o zabezpečení součinnosti min. dopravy, když objeví archeolog. památky při výkopech drah a p.*“⁶⁹ Termín, který byl stanoven, byl ovšem poměrně šibeniční. Podle vládního usnesení mělo totiž ministerstvo škol-

⁶² BLAŽEK – LUTOVSKÁ, Prameny k dějinám, s. 627, Dokument 5.

⁶³ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 13154/1941. Dopis ministerstva zemědělství ministerstvu školství a národní osvěty, 21. března 1941 (opis).

⁶⁴ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 4851/1941. Interní záznam, březen 1941 (konzultaci hotového textu s Úřadem říšského protektora prokazuje poznámka, jež je chronologicky zasazena za poslední poradu z 28. ledna 1941: „*K dalším návrhům v. o. r. Krause u pana říšského protektora dohodnut byl konečně text*“).

⁶⁵ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, svazek 340/1. Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty Kanceláři státního prezidenta, prezidiím všech ministerstev, komisařským vedoucím čtyř odborů ministerstva zemědělství, prezidiu Nejvyššího účetního kontrolního úřadu a prezidiu Nejvyššího úřadu cenového (na vědomí předsednictvu ministerské rady), 12. března 1941.

⁶⁶ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 14148/1941. Dopis ministerstva financí předsednictvu ministerské rady, 26. března 1941. Viz též opis téhož dopisu v NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 39485/1941. BLAŽEK – LUTOVSKÁ, Prameny k dějinám, s. 629, Dokument 7.

⁶⁷ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 14148/1941. Interní záznam, 28. března 1941.

⁶⁸ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis předsednictva ministerské rady Úřadu říšského protektora, 22. března 1941. Viz též kopii téhož dopisu v NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 11185/1941.

⁶⁹ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 14183/1941. Koncept dopisu předsednictva ministerské rady všem ministerstvům, 28. března 1941 + Výtah z protokolu o schůzi ministerské rady konané dne 27./III. 1941, 27. března 1941. Viz též NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 40767/1941. Dopis předsednictva ministerské rady ministerstvu školství a národní osvěty, 28. března 1941.

ství a národní osvěty dodat do čtyř dnů definitivní znění vládního nařízení, a to v devíti českých a šesti německých vyhotoveních. Dne 29. března 1941 byl kabinet ministra dopravy požádán o sdělení textu změny. Odborová rada Chmelík z ministerstva dopravy se ještě téhož dne dostavil do ministerstva školství a národní osvěty k diskusi, avšak úpravy § 2 byly provedeny teprve 31. března 1941 za přítomnosti Jaroslava Böhma – šlo o doplnění odstavce 2 („*Takového souhlasu není třeba, jde-li o nutnou změnu okolí archeologické památky ve prospěch důležitého veřejného zájmu. Změnu tu nutno však neprodleně oznámiti úřadu příslušnému ve věcech archeologických památek.*“) a nově zformulovaný odstavec 3 („*Pokud by nařízením nebo opatřením podle odstavce 1 mohl být dotčen jiný veřejný zájem /veřejná doprava a pod/, mohou být taková nařízení vydána a opatření učiněna jen v dohodě s úřadem příslušným k hájení oněch veřejných zájmů.*“).⁷⁰ Dne 9. dubna 1941 ministerstvo školství a národní osvěty informovalo Úřad říšského protektora o obou změnách v textu vládního nařízení a dotazovalo se jej, zda s úpravami souhlasí.⁷¹

Mezitím se však v Úřadu říšského protektora dozvěděli ze zveřejněného usnesení protektorátní vlády o schválení vládního nařízení o archeologických památkách, které však neměli k dispozici. Reakce z Černínského paláce byla proto velmi rychlá. Předsednictvo ministerské rady vzápětí odpovídalo, že definitivní znění vládního nařízení doposud neexistuje, neboť prochází finální úpravou.⁷² V Úřadu říšského protektora byli ale netrpěliví, a tak se 10. dubna 1941 obrátili přímo na předsedu protektorátní vlády, jehož žádali o neprodlené zaslání vládního nařízení v podobě schválené na zasedání vlády 27. března 1941.⁷³ Předsednictvo ministerské rady se poté 17. dubna 1941 obrátilo na ministerstvo školství a národní osvěty, jemuž zasílalo opis posledního dopisu Úřadu říšského protektora i opis své odpovědi, a žádalo o dodání konečné verze osnovy vládního nařízení v devíti českých a šesti německých exemplářích.⁷⁴ To ovšem nebylo možné provést bez souhlasu Úřadu říšského protektora se dvěma navrhovanými změnami v textu.

Odpověď ministerstvu školství a národní osvěty na dopis z 9. dubna 1941 byla z Černínského paláce odeslána teprve 6. června 1941. Úřad říšského

⁷⁰ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 40767/1941. Interní záznam, 9. dubna 1941.

⁷¹ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis ministerstva školství a národní osvěty Úřadu říšského protektora, 9. dubna 1941. Viz též kopii téhož dopisu v NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 18137/1941. Srov. též koncept téhož dopisu v NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 40767/1941. BLAŽEK – LUTOVSKÁ, *Prameny k dějinám*, s. 630, Dokument 8.

⁷² NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis předsednictva ministerské rady Úřadu říšského protektora, 3. dubna 1941 (s odkazem na neřadatovaný a archivně neidentifikovaný dopis z Úřadu říšského protektora). Viz též koncept téhož dopisu v NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 15695/1941.

⁷³ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 17600/1941. Dopis Úřadu říšského protektora ministerskému předsedovi, 10. dubna 1941. Viz též koncept téhož dopisu v NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1.

⁷⁴ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 73449/1941. Dopis předsednictva ministerské rady ministerstvu školství a národní osvěty, 17. dubna 1941 (s opisy dopisů Úřadu říšského protektora ministerskému předsedovi z 10. dubna 1941 a předsednictva ministerské rady Úřadu říšského protektora ze 17. dubna 1941). Viz též originál dopisu předsednictva ministerské rady Úřadu říšského protektora ze 17. dubna 1941 v NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1.

protektora vyslovil důrazný nesouhlas s oběma úpravami⁷⁵ a vyrozumění o tomto postoji obdrželo rovněž předsednictvo ministerské rady. Zlověstná byla zejména poslední věta dopisu: „*Ich muss vielmehr nachdrücklichst verlangen, dass die Regierungsverordnung in der dem Schulministerium bereits vorliegenden Textierung sofort erlassen wird.*“⁷⁶

Nezbývalo než se podřídít. Značně hektický závěr schvalování vládního nařízení o archeologických památkách zaznamenal interně jeden z úředníků ministerstva školství a národní osvěty: „*Dne 11. června 1941 telefonoval referentovi m. r. Dr. Rakušan z předsednictva ministerské rady, že osnova vládního nařízení o archeologických památkách přijde v důsledku přípisu p. říšského protektora ze 6. června 1941 (...) znovu dne 12. června 1941 na pořad jednání vlády. Vláda bude jednat o původním znění osnovy, zruší svoje usnesení ze dne 27. března 1941, intimované přípisem předsednictva ministerské rady ze dne 28. března 1941 (...) a schválí asi osnovu ve znění námi předloženém. (...) Dr. Rakušan vybídl referenta, aby vyrozuměl telefonicky tajemníky všech pánů ministrů, že osnova bude dána na pořad jednání vlády dne 12. června mimo program. O tom referent všechny tajemníky bezodkladně vyrozuměl.*“⁷⁷

Dne 12. června 1941 protektorátní vláda revokovala své usnesení z 27. března 1941 a schválila osnovu vládního nařízení, ovšem ve znění předloženém ministerstvem školství a národní osvěty 13. března 1941 (tj. nikoliv v původním znění ze 7. ledna 1941!). O rozhodnutí vlády byla poté oficiálně vyrozuměna nejen všechna ministerstva, ale také Nejvyšší účetní kontrolní úřad a Nejvyšší úřad cenový.⁷⁸ Výmluvná byla tato věta: „*Nebude-li námitek pana říšského protektora, bude nařízení předloženo panu státnímu prezidentovi k projevu souhlasu a k podpisu.*“

Schválené znění vládního nařízení bylo poté poskytnuto Úřadu říšského protektora, kde dne 7. července 1941 s jeho podobou souhlasili.⁷⁹ Následovala žádost státnímu prezidentovi o schválení a podpis, adresovaná na Pražský hrad 15. července 1941.⁸⁰ Dva dny poté Emil Hácha vládní nařízení podepsal.⁸¹ V úřední Sbírce zákonů a nařízení bylo zveřejněno dvojzřetně dne 24. července 1941, kdy

⁷⁵ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 73449/1941. Dopis Úřadu říšského protektora ministerstvu školství a národní osvěty, 6. června 1941. Viz též koncept tohoto dopisu s původním datováním k 26. dubnu 1941 v NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1.

⁷⁶ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 27385/1941. Dopis Úřadu říšského protektora ministerskému předsedovi, 6. června 1941 (podtrženo v originále; s příloženým opisem dopisu Úřadu říšského protektora ministerstvu školství a národní osvěty ze 6. června 1941). Viz též koncept tohoto dopisu s původním datováním k 26. dubnu 1941 (!) v NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1.

⁷⁷ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 73449/1941. Interní záznam, 11. června 1941.

⁷⁸ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 76086/1941. Dopis předsednictva ministerské rady všem ministerstvům, Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu a Nejvyššímu úřadu cenovému, 12. června 1941 + Výťah z protokolu o schůzi ministerské rady, konané dne 12. VI. 1941, 12. června 1941.

⁷⁹ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 32964/1941. Dopis Úřadu říšského protektora ministerskému předsedovi, 7. července 1941.

⁸⁰ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 32964/1941. Dopis ministerského předsedy Kanceláři státního prezidenta, 15. července 1941.

⁸¹ NA v Praze, f. PMR, k. 1711, spis čj. 33735/1941. Dopis Kanceláře státního prezidenta předsednictvu ministerské rady, 17. července 1941.

tudíž oficiálně vstoupilo v platnost.⁸² S tím také souviselo následné zveřejnění ve Věstníku ministerstva školství a národní osvěty,⁸³ jakož i ve Zprávách památkové péče,⁸⁴ v obou případech ovšem pouze v češtině. Německy vyšlo rovněž v časopise *Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit*⁸⁵, kde zaujme především Zötzova antisemitská narážka v stručném exkurzu do předchozí praxe v meziválečném Československu („*Es war kennzeichnend für die ‚demokratische Freiheit‘ in der einstigen Tschechoslowakei, daß hier noch vor wenigen Jahren der amerikanische Jude Fewkes-Fuchs Ausgrabungen veranstalten und den dabei gewonnenen Fundstoff aus Europa fort nach Amerika verschleppen konnte.*“). Roční úsilí bylo korunováno úspěchem.

Spory o prováděcí nařízení

Vládní nařízení sice vstoupilo v platnost, avšak zbývalo ještě vytvořit prováděcí předpisy, které měly stanovit jeho závazný výklad. Jejich vydání přitom avizoval poslední (jedenáctý) paragraf nové zákonné normy, který tento úkol stanovil primárně ministerstvu školství a národní osvěty. Několik dnů po schválení vládního nařízení ostatně jeden z úředníků ministerstva školství a národní osvěty interně poznamenal: „*K vládnímu nařízení o archeologických památkách bude třeba vydati prováděcí předpisy.*“ A dodával: „*Bylo dohodnuto s ředitelem Archeologického ústavu, že podnět k vydání těchto předpisů vyjde z Archeologického ústavu.*“⁸⁶ Evidentně šlo o pokus chopit se iniciativy a nepřenechat ji někomu jinému, především Úřadu říšského protektora.

Přípravy prováděcích předpisů začaly v srpnu 1941, avšak nejprve bylo nutné ujasnit jejich právní podobu. Jako nejvhodnější forma byl nakonec zvolen výnos ministerstva školství a národní osvěty. Měl být ovšem vydán ve shodě s ministerstvem vnitra, resp. také ministerstvem zemědělství. Počátky prací na prováděcích předpisech v ministerstvu školství a národní osvěty shrnul retrospektivně František Stolz, jeden z tamějších úředníků, těmito slovy: „*Po vyjití vládního nařízení o archeologických památkách ve Sbírce zákonů a nařízení načrtl ředitel Archeologického ústavu v Praze Dr. Jaroslav Böhm spolu s referentem kostru prováděcího výnosu, kterou referent po studiu příslušných otázek veřejného práva, zákonů o pozemkové reformě, ustanovení obecného zákona občanského, ustanovení správního řízení a ustanovení trestního práva a řízení správního obšírně vypracoval.*“⁸⁷ Precizování textu se odehrálo na sedmi schůzkách mezi koncem září a listopadem 1941, jichž se zúčastnili

⁸² ANONYMUS. Regierungsverordnung vom 12. Juni 1941 über Bodenaltertümer/Vládní nařízení ze dne 12. června 1941 o archeologických památkách. In *Sbírka zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava*. Praha, 1941, s. 1392–1396.

⁸³ ANONYMUS. Vládní nařízení ze dne 12. června 1941 o archeologických památkách. In *Věstník ministerstva školství a národní osvěty*, 1941, roč. 23, č. 8, s. 249–251.

⁸⁴ ANONYMUS. Vládní nařízení ze dne 12. června 1941, číslo 274 Sb., o archeologických památkách. In *Zprávy památkové péče*, 1941, roč. 5, č. 6, s. 95–96.

⁸⁵ ZOTZ, Lothar. Der Schutz der Bodenaltertümer im Protektorat Böhmen-Mähren. In *Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit*, 1941, roč. 17, č. 7–11, s. 174–178.

⁸⁶ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 76086/1941. Interní záznam na dopisu předsednictva ministerské rady všem ministerstvům, Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu a Nejvyššímu úřadu cenovému z 12. června 1941.

⁸⁷ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 103337/1941. Interní záznam, 15. ledna 1942.

Jaroslav Böhm, František Stolz a Josef Lukeš, odborový rada ministerstva školství a národní osvěty. Poté byl text vytištěn a podroben na pěti schůzkách během listopadu a prosince 1941 dalším revizím, a to za účasti Jana Morávka; zároveň bylo přihlédnuto k podnětům poskytnutým Emanuelem Šimkem⁸⁸ a Zemským (bývalým Národním) muzeem.⁸⁹ Návrh byl poté zaslán ministerstvům vnitra a spravedlnosti k vyjádření – ministerstvu vnitra totiž podléhaly zemské a okresní úřady, jež hrály v mechanismu ochrany archeologických památek podstatnou roli, a ministerstvo spravedlnosti se mělo vyjádřit k některým aspektům civilního práva. Ministerstvu zemědělství (resp. Pozemkovému úřadu) byl sdělen komentář k jeho požadavkům, které byly ministerstvu školství a národní osvěty poskytnuty již dříve.⁹⁰

Přípravy však postupovaly kupředu jen pozvolna. Dne 18. února 1942 proběhlo v sídle Archeologického ústavu jednání za účasti Jaroslava Böhma a úředníků ministerstva školství a národní osvěty, ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti. V konceptu výnosu byly provedeny nejen stylistické, ale také věcné úpravy. Text zformulovaný v češtině byl nyní přeložen do němčiny a tato verze byla prodiskutována ve dvou dalších poradách 21. a 23. února 1942. Nové znění bylo poté zasláno předsednictvu ministerské rady.⁹¹

Do předloženého textu však bylo nutné provést ještě další zásahy. V březnu 1942 totiž vyjádřil některé výhrady znovu Pozemkový úřad⁹² a ministerstvo školství a národní osvěty se s jeho připomínkami vyrovnalo teprve na počátku června 1942, po dvou urgencích.⁹³ Další zásahy do textu způsobil v dubnu 1942 vznik Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu, který nahradil dosavadní Pozemkový úřad.⁹⁴

Diskuse v ministerstvu školství a národní osvěty se zprvu odehrávaly bez vědomí Úřadu říšského protektora. Zde se o nich dozvěděli teprve v listopadu 1941 díky Lotharu Zotzovi, jehož o probíhajících přípravách informoval Jaroslav

⁸⁸ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 103337/1941. Dopis E. Šimka ministerstvu školství a národní osvěty, 23. října 1941.

⁸⁹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 103337/1941. Dopis Zemského muzea ministerstvu školství a národní osvěty, nedatováno. Národní muzeum bylo přejmenováno na Zemské muzeum v říjnu 1941.

⁹⁰ Sled událostí je popsán podle NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 103337/1941. Interní záznam, 15. ledna 1942. Viz také tamtéž. Koncepty dopisů ministerstva školství a národní osvěty ministerstvu vnitra, ministerstvu spravedlnosti a komisařskému vedoucímu Pozemkového úřadu (odbor IX ministerstva zemědělství a lesnictví), 15. ledna 1942.

⁹¹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 18862/1942. Interní záznam, nedatováno/únor 1942. Viz též tamtéž, spis čj. 33361/1943. Interní záznam, 9. dubna 1943.

⁹² NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 29843/1942. Dopis komisařského vedoucího Pozemkového úřadu (odbor IX ministerstva zemědělství a lesnictví) ministerstvu školství a národní osvěty, 11. března 1942.

⁹³ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 29843/1942. Dopisy komisařského vedoucího Pozemkového úřadu (odbor IX ministerstva zemědělství a lesnictví), 4. května 1942 a 27. května 1942 + dopis ministerstva školství a národní osvěty komisařskému vedoucímu Pozemkového úřadu (odbor IX ministerstva zemědělství a lesnictví), 2. června 1942.

⁹⁴ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 83206/1942. Dopis Pozemkového úřadu pro Čechy a Moravu ministerstvu školství a národní osvěty, 28. července 1942.

Böhm.⁹⁵ Černínský palác se poté neprodleně obrátil na ministerstvo školství a národní osvěty se žádostí o předložení návrhu. Charakteristická byla poslední věta dopisu, která nenechávala prostor pro pochybnosti o mocenské realitě: „Die Veröffentlichung kann erst erfolgen, nachdem ich meine Zustimmung erteilt habe.“⁹⁶ Bylo to výslovné připomenutí, že před zveřejněním prováděcích předpisů je souhlas Úřadu říšského protektora nezbytný. Z ministerstva školství a národní osvěty však vzápětí sdělovali, že stále probíhají diskuse nad přesným zněním textu.⁹⁷ Po dvou měsících, v lednu 1942, se Úřad říšského protektora obracel na ministerstvo školství a národní osvěty znovu s totožným požadavkem.⁹⁸ Ministerstvo obratem opět sdělovalo aktuální stav – byla vyžádána stanoviska ministerstev vnitra a spravedlnosti, bylo reagováno na podněty komisařského vedoucího Pozemkového úřadu.⁹⁹ A na počátku dubna 1942 se Úřad říšského protektora obracel na ministerstvo školství a národní osvěty již potřetí se stejnou žádostí.¹⁰⁰

Hotovou verzi prováděcích předpisů dostal Úřad říšského protektora k vyjádření patrně teprve v létě 1942, jeho revizi poté provedli také Lothar Zotz a Camilla Streitová, od léta 1941 působící v Archeologickém ústavu (a od prosince 1941 oficiálně zastupující Jaroslava Böhma). Dne 24. února 1943 následovalo jednání o revidovaném znění v Úřadu říšského protektora, a to mimo jiné za účasti Jaroslava Böhma, Lothara Zotze i Camilly Streitové. Ani to ovšem ještě nebyl konec. Nová verze po dalších úpravách ze dne 18. března 1943 byla na počátku dubna 1943 připravena k odeslání ministerstvům vnitra a spravedlnosti, jakož i Pozemkovému úřadu pro Čechy a Moravu. Přestože průvodní dopisy byly zkoncipovány, k jejich odeslání již nedošlo. Příprava prováděcích předpisů byla odložena na neurčito jako *válečně nedůležitá*.¹⁰¹

Závěr

Mechanismus přípravy a schválení vládního nařízení o archeologických památkách v letech 1940–1941 je bezesporu velmi zajímavý. Dochované archivní prameny (včetně interních záznamů úředníků ministerstva školství a národní osvěty) totiž umožňují nahlédnout do zákulisí vztahů mezi českou a říšskoněmeckou prehistorií v Protektorátu Čechy a Morava. Je jisté, že na počátku celého příběhu

⁹⁵ HLAVA, Konstituování Badatelské rady, s. 15.

⁹⁶ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 150928/1941. Dopis Úřadu říšského protektora ministerstvu školství a národní osvěty, 22. listopadu 1941. Viz též koncept téhož dopisu v NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1.

⁹⁷ NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1. Dopis ministerstva školství a národní osvěty Úřadu říšského protektora, 27. listopadu 1941.

⁹⁸ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 10432/1942. Dopis Úřadu říšského protektora v Čechách a na Moravě ministerstvu školství a národní osvěty, 19. ledna 1942.

⁹⁹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 10432/1942. Koncept dopisu ministerstva školství a národní osvěty říšskému protektorovi v Čechách a na Moravě, 27. ledna 1942.

¹⁰⁰ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 39346/1942. Dopis Úřadu říšského protektora ministerstvu školství a národní osvěty, 2. dubna 1942.

¹⁰¹ NA v Praze, f. MŠ, k. 3132, spis čj. 33361/1943. Interní záznam, 9. dubna 1943 + koncepty dopisů ministerstva školství ministerstvu vnitra, ministerstvu spravedlnosti a Pozemkovému úřadu pro Čechy a Moravu (s příloženým výnosem o prováděcích předpisech), duben 1943. Srov. HLAVA, Konstituování Badatelské rady, pozn. 9.

stál podnět Lothara Zotze v červnu 1940, který již záhy našel výraznou podporu v Úřadu říšského protektora. Primární impulz tudíž vzešel z německé strany. První diskuse se ostatně odehrály v užším kruhu mezi Hansem Reinholdem, do jehož kompetence spadala v Úřadu říšského protektora archeologie, Lotharem Zotzem a Franzem Krausem, jedním z německých úředníků v protektorátním ministerstvu školství a národní osvěty. Na počátku září 1940 byl ovšem k přípravám přizván také Jaroslav Böhm, ředitel Archeologického ústavu, a iniciativu zřejmě přebralo ministerstvo školství a národní osvěty. Okruh dalších osob, které se poté podílely na zformulování verze, jež byla v říjnu 1940 předložena Úřadu říšského protektora ke schválení (Příloha 2), je nejasný – údajně mezi ně patřil (byť neoficiálně) také Zdeněk Wirth.

Patrně již od léta 1940 v Úřadu říšského protektora počítali s tím, že vznikající zákonná norma bude *de iure* schválena protektorátní vládou, a to v podobě zformulované podle zásad stanovených hned na počátku při diskusích mezi německými úředními místy. Na podzim 1940 ovšem došlo k prodlevě – původně měla být osnova právní úpravy poskytnuta protektorátní vládě v říjnu 1940, nakonec se tak stalo teprve na počátku ledna 1941. Oproti předpokladu a přání Úřadu říšského protektora však ministerstvo školství a národní osvěty návrh podrobilo diskusi mezi zainteresovanými ministerstvy a výsledkem byla řada úprav textu. Je ovšem nutné konstatovat, že šlo o úpravy spíše jen formální, které neměnily podstatu. Navíc byl o nich průběžně (byť zřejmě neoficiálně) informován Úřad říšského protektora. Vládní nařízení bylo přijato 27. března 1941, ovšem se dvěma dalšími úpravami, které nebyly Úřadem říšského protektora dopředu schváleny. V Černínském paláci byly tyto změny odmítnuty a vláda musela 12. června 1941 svůj předchozí postup revokovat. Zveřejněním ve Sbírce zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava v červenci 1941 vstoupilo vládní nařízení o archeologických památkách právně v platnost.

Nejpozději na podzim 1940 byla příprava zákonné normy spojena v plánech Úřadu říšského protektora s dalšími kroky, jež měly přetvořit Archeologický ústav z badatelské organizace v instituci věnující se prioritně archeologické památkové péči. Tato představa ovšem vycházela z osvědčené hierarchie archeologických institucí v jednotlivých částech Německé říše – zde byly badatelskými centry univerzity, naopak archeologickou památkovou péčí vykonávaly zpravidla specializované zemské úřady. Pražský Archeologický ústav měl obdržet nový Statut, který by jeho novou roli zakotvil. Zároveň měla být zřízena Badatelská rada, koordinační těleso s převahou národnostně německých prehistoriků, jež by stanovovalo úkoly Archeologického ústavu. Tyto kroky měly navazovat na vydání vládního nařízení o archeologických památkách, nakonec ale byly realizovány jen zčásti.

Příprava prováděcích nařízení pro vládní nařízení o archeologických památkách sice začala již v létě 1941 v ministerstvu školství a národní osvěty (a za vydatné účasti Jaroslava Böhma), které zjevně nechtělo přenechat iniciativu Úřadu říšského protektora, avšak po zdoluhavých diskusích byla nakonec na jaře 1943 odložena na neurčito. Obdobný osud potkal rovněž přípravu nového Statutu

Archeologického ústavu.¹⁰² Naproti tomu v průběhu roku 1942 byla konstituována Badatelská rada pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*), jejíž poslání bylo z původního záměru rozšířeno – v podobě, v níž vznikla, měla koordinovat celou protektorátní archeologii, nikoliv pouze činnost Archeologického ústavu. Ve své podstatě tudíž převzala roli, na niž od svého vzniku v letech 1919–1920 aspiroval (Státní) Archeologický ústav.

Třebaže archivní prameny z léta a podzimu 1940, tj. z doby přípravy osnovy budoucího vládního nařízení, jsou poměrně skrovné, naprosto zřetelně zachycují nepominutelnou roli Jaroslava Böhma při formulaci navrženého znění. Jeho důležitá úloha pokračovala také po předložení návrhu protektorátní vládě na počátku roku 1941 – v lednu a únoru 1941 se zúčastnil dvou diskusí se zástupci ministerstev, druhá z nich se konala dokonce v sídle Archeologického ústavu. To samé ostatně platilo také o práci na prováděcích předpisech k vládnímu nařízení, při nichž byl Böhmův podíl rovněž výrazný. Je tudíž zřejmé, že impulz k vydání zákonné normy o archeologické památkové péči sice vzešel z německé strany, avšak výsledná podoba byla ve své podstatě společným německo-českým dílem, jakkoliv obě strany k přípravě vládního nařízení přistupovaly s ne zcela totožnými záměry. Z německého pohledu mělo být vládní nařízení jedním z kroků k ovládnutí protektorátní archeologie říšskoněmeckou prehistorií, z českého pohledu šlo primárně o právní zakotvení vůdčího postavení Archeologického ústavu v rámci oboru a získání zákonného podkladu pro archeologickou památkovou péči. Zhruba dvacetiletá neúspěšná příprava památkového zákona v meziválečném Československu byla zjevně výrazným mementem. Ostatně při pohledu nazpět nelze pominout, že od prvotního impulzu (představa Lothara Zotze zformulovaná písemně v červnu 1940) k schválení vládního nařízení o archeologických památkách (12. červen 1941) uplynul pouhý rok.

O kvalitě a potřebě zákonné úpravy svědčí nejlépe skutečnost, že byla přejata poválečnou legislativou, pochopitelně s terminologickými změnami, jež odrážely proměny státoprávních poměrů. Ve své podstatě šlo o racionální krok, obdobně jako v případě konstituování brněnské odbočky Archeologického ústavu v roce 1942.¹⁰³

Textové přílohy

Zatímco definitivní znění vládního nařízení o archeologických památkách, jež bylo zveřejněno ve Sbírce zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava 24. července 1941 v dvojjazyčné podobě, bylo v uplynulých letech v odborné literatuře opakovaně publikováno v češtině¹⁰⁴ a k dispozici je rovněž v němčině,¹⁰⁵ nejasný je způsob jeho přípravy z hlediska použitého jazyka. Není totiž jasné, zda primární verze z léta a podzimu 1940 vznikaly výhradně v němčině. Z této doby jsou

¹⁰² BLAŽEK, Jan. Z dějin Archeologického ústavu za okupace. In *Archeologické rozhledy*, 2003, roč. 55, č. 3, s. 597–599, Příloha III. HLAVA, Konstituování Badatelské rady, pozn. 9.

¹⁰³ HLAVA, Protektorátní počátky, s. 149–166.

¹⁰⁴ BLAŽEK – LUTOVSKÁ, Prameny k dějinám, s. 630–632, Dokument 8. SKLENÁŘ, Vývoj péče, s. 100–101, Příloha 47.

¹⁰⁵ ZOTZ, Der Schutz, s. 175–178.

k dispozici dvě odlišné verze – první (Příloha 1) byla poskytnuta Úřadu říšského protektora v září či říjnu 1940 jako definitivní výsledek diskusí a v originále obsahuje desítky rukopisných úprav. Ty odpovídají druhé verzi (Příloha 2), tj. čistopisu, který byl následně (v lednu 1941) zaslán protektorátní vládě (resp. ministerskému předsedovi). První verze (Příloha 1) je zde publikována v původním znění a ze srovnání odlišností oproti druhé verzi (Příloha 2) je zřejmé, že úpravy byly primárně (byť nikoliv bezvýhradně) stylistické, nikoliv věcné. Srovnání druhé verze (Příloha 2) s výslednou verzí¹⁰⁶ pak umožňuje identifikovat všechny změny, jež byly provedeny od ledna 1941 při meziministerských poradách organizovaných ministerstvem školství a národní osvěty.

Naproti tomu úpravy v textu budoucího vládního nařízení, které byly prováděny při poradách ministerských úředníků (za přítomnosti Jaroslava Böhma) od ledna 1941, byly formulovány v češtině (německý text byl tudíž předtím přeložen do češtiny?!), avšak žádná pracovní verze z této doby není dochována. Poté byl celý český text přeložen do němčiny a teprve v této dvojjazyčné podobě byl schválen protektorátní vládou. Výsledné znění vládního nařízení o archeologických památkách tudíž patrně prošlo poměrně složitými překladatelskými úkony – původní návrh z podzimu 1940 byl zřejmě sepsán pouze v němčině, poté byl přeložen do češtiny a v tomto jazyce byly provedeny jeho úpravy, následně byl znovu přeložen do němčiny.

Příloha 1: Původní návrh vládního nařízení o archeologických památkách (NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1).

Regierungsverordnung
vom Oktober 1940
über den Schutz der Bodenaltertümer,
ihre Erforschung und Ausgrabung.

Die Regierung des Protektorates Böhmen und Mähren verordnet auf Grund des Art. II des Verfassungs-Ermächtigungsgesetzes vom 15. Dezember 1938, Slg. Nr. 330:

§ 1.

Denkmale im Sinne dieser Verordnung sind Erzeugnisse von Menschenhand oder von Menschen benützte Naturgebilde, die aus vorgeschichtlicher und frühgeschichtlicher Zeit stammen, durch Ausgrabungen und Zufallsfunde gewonnen werden, einen wissenschaftlichen, künstlerischen oder heimatlichen Wert besitzen und deren Erhaltung im öffentlichen Interesse liegt /Bodenaltertümer/.

§ 2.

/1/ Wer über ein Bodenaltertum verfügt, ist verpflichtet, ihm die notwendige Sorgfalt angedeihen zu lassen.

¹⁰⁶ ZOTZ, Der Schutz, s. 175–178.

/2/ Bodenaltertümer dürfen ohne Zustimmung der zuständigen Behörde /§ 3. Abs. 2/ weder geändert noch vernichtet werden. Unter einer Aenderung ist auch seine Umwandlung der Umgebung eines unbeweglichen Bodenaltertums zu verstehen, sofern diese sein gegenwärtiges Erscheinungsbild oder seinen Bestand beeinträchtigt.

§ 3.

/1/ Die oberste Behörde für den Schutz, die Erforschung und Ausgrabung von Bodenaltertümern ist das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur.

/2/ Den Schutz der Bodenaltertümer üben in ihrem Sprengel die Landesbehörden aus, die in einzelnen Fällen die Durchführung dieses Schutzes auf die untergeordneten Bezirksbehörden übertragen können.

/3/ Ueber Berufungen gegen Entscheidungen oder Verfügungen der Landesbehörden in Angelegenheiten des Schutzes der Bodenaltertümer entscheidet das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur.

§ 4.

/1/ Als amtlicher Berater beim Schutz der Bodenaltertümer dient die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte, die dem Ministerium für Schulwesen und Volkskultur untergeordnet ist.

/2/ Die Landesbehörden und gegebenenfalls die Bezirksbehörden sind verpflichtet, vor ihren Entscheidungen oder Verfügungen einen Fachbeamten der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte als behördlichen sachverständigen in allen den Schutz der Bodenaltertümer betreffenden Angelegenheiten heranzuziehen.

/3/ Die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte führt die Erforschung namentlich der urgeschichtlichen und frühgeschichtlichen Bodenaltertümer durch und sorgt für ihre Auswertung im Wissenschaft und Kultur.

§ 5.

/1/ Die Ausgrabungen und die mit ihnen zusammenhängenden Facharbeiten führt ausschliesslich die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte durch.

/2/ Museen und wissenschaftliche Institutionen, die dauernd über wissenschaftlich geschulte Fachleute verfügen, können Ausgrabungen mit Zustimmung der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte und unter den von ihr festgesetzten Bedingungen vornehmen. Insofern in diesen Fällen ausländische Museen und wissenschaftliche Institutionen im Frage kämen, bleibt die Entscheidung dem Ministerium für Schulwesen und Volkskultur vorbehalten.

/3/ Die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte ist berechtigt überall dort Ausgrabungen vorzunehmen, wo begründet angenommen werden kann, dass Bodenaltertümer vorhanden sind; sie ist aber verpflichtet darauf zu achten, dass möglichst kein Schaden entsteht. Ist dieser unvermeidlich, steht dem Geschädigten Anspruch auf Ersatz für den entgangenen [...] und nach Benützung des Grundstücken auf Ersatz für die Wertminderung. Will die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte Ausgrabungen auf Grundstücken vornehmen, die von einem öffentlichen Organ verwaltet oder benützt werden, so gibt sie ihm vorher ihre Absicht bekannt und führt die Ausgrabung im Einvernehmen mit ihm durch.

§ 6.

/1/ Wenn auf einem Grundstück ein Bodenaltertum gefunden wird, muss der Fund längstens am folgenden Arbeitstage entweder unmittelbar der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte oder auf dem Gemeindeamte oder das bei der Gendarmeriestation gemeldet werden, die dies sofort der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte, beziehungsweise dessen nächst gelegenem Vertreter melden. Zur Meldung sind der Finder, der Arbeitsleiter und jene Person verpflichtet, die über das Grundstück verfügt. Die Meldung einer Person befreit die übrigen von der Meldepflicht.

/2/ Der Fund und die Fundstätte müssen bis zur Besichtigung durch den Vertreter der Anstalt für Vor- und Frühgeschichte, und zwar mindestens durch vier Tage, vom Tage der erfolgten Meldung angefangen, unverändert belassen werden, insofern dies ohne Beeinträchtigung des Fundes selbst oder ohne bedeutende Kosten beschehen kann.

/3/ Die Landesbehörde, die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte oder ein von ihm entsendeter Vertreter sind berechtigt, auf der Fundstätte das für den Fundschutz Notwendige zu veranlassen.

/4/ Sollte die Landesbehörde anordnen, dass die Fundstätte länger als vier Tage unverändert zu belassen ist, gebührt dem Geschädigten Anspruch auf Ersatz des Schadens und der entstandenen Kosten.

§ 7.

/1/ Die durch Ausgrabungen gewonnenen beweglichen Bodenaltertümer sind Eigentum des Protektorates Böhmen und Mähren.

/2/ Vom Eigentumsrecht an Zufallsfunden gelten die Vorschriften des Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches. Die Landesbehörde kann jedoch anordnen, dass das gefundene Bodenaltertum dem Protektorate Böhmen und Mähren übereignet wird und kann einen angemessenen Ersatz für die verursachten Kosten zu sprechen sowie auch einen weiteren Betrag, wenn das Bodenaltertum in verdienstvoller Weise geworden wurde.

/3/ Für die Bodenaltertümer aus Edelmetallen, die vom Protektorate Böhmen und Mähren durch Ausgrabungen gewonnen werden /Abs. 1/ oder in sein Eigentum überführt wurden /Abs. 2/, gebührt dem bisherigen Eigentümer der Anspruch auf Ersatz ihres Stoffwertes. Eben solcher Ersatz kann in diesen Fällen auch für die Bodenaltertümer aus wertvollen Rohstoffen zuerkannt werden.

§ 8.

/1/ Bodenaltertümer, die das Protektorat Böhmen und Mähren eignet, werden in der Regel in öffentlichen Sammlungen nach ihrer Bedeutung eingestellt.

/2/ Museen und wissenschaftliche Institutionen /§ 5. Abs. 2/ behalten die bei ihren Ausgrabungen gewonnenen Bodenaltertümer in dauernder Verwahrung, falls das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur nicht in einzelnen Fällen aus wissenschaftlichen oder anderen kulturellen Gründen anders entscheidet.

§ 9.

Vermögensrechtliche Nachteile, die aus der Durchführung dieser Verordnung entstehen, begründen einen Anspruch auf Vergütung oder Entschädigung nur und insoweit, es in dieser Verordnung bestimmt ist.

§ 10.

/1/ Wer die Bestimmungen dieser Verordnung oder der Durchführungsvorschriften übertrifft, wird unbeschadet einer allenfälligen Gerichtsverfolgung von der Bezirksbehörde wegen Uebertretung mit einer Geldbusse bis 300.000 K oder mit Arrest bis zu 6 Monaten bestraft. Wurde eine Geldbusse verhängt, so ist für den Fall ihrer Uneinbringlichkeit zugleich eine Ersatzstrafe und zwar nach der Masse des Verschuldens bis zu 6 Monaten zu verhängen.

/2/ Das Gericht oder die Behörde kann die Sache, die den Gegenstand der strafbaren Handlung bildete, oder deren inländischen Wert oder den für die Sache tatsächlich erzielten Preis, wenn dieser höher ist, für verfallen erklären. Das Gericht oder die Behörde kann dies auch dann tun, wenn keine bestimmte Person verfolgt oder verurteilt werden kann. Durch den Verfall darf ein Recht dritter, an der strafbaren Handlung nicht beteiligter Personen nicht berührt werden.

/3/ Die Geldstrafen und die verfallenen Sachen /deren Wert, Preis/ fallen dem Protektorate Böhmen und Mähren zu.

§ 11.

Diese Verordnung tritt mit dem Tage der Kundmachung in Wirksamkeit; sie wird vom Minister für Schulwesen und Volkskultur im Einvernehmen mit den beteiligten Ministern durchgeführt.

Příloha 2: Návrh vládního nařízení o archeologických památkách, zaslaný 7. ledna 1941 prezidiu ministerské rady (NA v Praze, f. ÚŘP, k. 538, sign. I-10 V-5-1).

Regierungsverordnung
vom Oktober 1940
über Bodenaltertümer

Die Regierung des Protektorates Böhmen und Mähren verordnet auf Grund des Art. II des Verfassungs-Ermächtigungsgesetzes vom 15. Dezember 1938, Slg. Nr. 330:

§ 1.

Denkmale im Sinne dieser Verordnung sind Schöpfungen von Menschenhand oder von Menschen benützte Naturgebilde aus vorgeschichtlicher und frühgeschichtlicher Zeit, die durch Ausgrabungen oder Zufallsfunde gewonnen sind oder noch gewonnen werden und deren Erhaltung wegen ihres wissenschaftlichen, künstlerischen oder heimatlichen Wertes im öffentlichen Interesse liegt /Bodenaltertümer/.

/146/

§ 2.

/1/ Wer über ein Bodenaltertum verfügt, ist verpflichtet, ihm die notwendige Pflege engedeihen zu lassen.

/2/ Bodenaltertümer dürfen ohne Zustimmung der zuständigen Behörde /§ 3. Abs. 2/ weder verändert noch vernichtet werden. Unter Veränderung ist auch eine Veränderung der Umgebung eines unbeweglichen Bodenaltertums zu verstehen, sofern sie dessen gegenwärtiges Erscheinungsbild oder dessen Bestand beeinträchtigt.

§ 3.

/1/ Die oberste Behörde für den Schutz, die Erforschung und Ausgrabung von Bodenaltertümern ist das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur.

/2/ Den Schutz der Bodenaltertümer üben in ihrem Sprengel die Landesbehörden aus, die in einzelnen Fällen die Durchführung dieses Schutzes auf die untergeordneten Bezirksbehörden übertragen können.

/3/ Über Berufungen gegen Entscheidungen oder Verfügungen der Landesbehörden in Angelegenheiten des Schutzes der Bodenaltertümer entscheidet das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur.

§ 4.

/1/ Amtlicher Berater in allen Angelegenheiten des Schutzes der Bodenaltertümer ist die dem Ministerium für Schulwesen und Volkskultur untergeordnete „Anstalt für Vorgeschichte“.

/2/ Die Landesbehörden und gegebenenfalls die Bezirksbehörden sind verpflichtet, vor ihren Entscheidungen oder Verfügungen in Angelegenheiten des Schutzes der Bodenaltertümer den Leiter der Anstalt für Vorgeschichte oder seinen Vertreter als behördlichen Sachverständigen beizuziehen.

/3/ Die Anstalt für Vorgeschichte führt die Erforschung namentlich der vor- und frühgeschichtlichen Bodenaltertümer durch und sorgt für deren Auswertung im Dienste der Wissenschaft und Volksbildung.

§ 5.

/1/ Ausgrabungen und die mit ihnen zusammenhängenden Facharbeiten führt ausschliesslich die Anstalt für Vor- und Frühgeschichte durch.

/2/ Museen und sonstige wissenschaftliche Einrichtungen, die dauernd über wissenschaftlich geschulte Fachleute verfügen, können mit Zustimmung der Anstalt für Vorgeschichte und unter den von dieser festgesetzten oder mit dieser vereinbarten Bedingungen selbständig Ausgrabungen vornehmen. Bei ausländischen Museen oder anderen ausländischen wissenschaftlichen Einrichtungen bleibt die Entscheidung dem Ministerium für Schulwesen und Volkskultur vorbehalten.

/3/ Die Anstalt für Vorgeschichte ist berechtigt, überall Ausgrabungen vorzunehmen; sie ist hierbei verpflichtet, darauf zu achten, daß nach Möglichkeit kein Schaden entsteht. Ist dieser unvermeidlich, so kann der Geschädigte Anspruch auf angemessenen Ersatz für entgangenen Nutzen und – nach Freigabe des Grundstückes – auf angemessenen Ersatz für Wertminderung erheben. Will die Anstalt für Vorgeschichte Ausgrabungen auf Grundstücken vornehmen, die

von einem öffentlichen Organ verwaltet oder benützt werden, so führt sie die Ausgrabung im Einvernehmen mit ihm durch.

§ 6.

/1/ Wenn auf einem Grundstück ein Bodenaltertum gefunden wird, so muß der Fund spätestens am folgenden Arbeitstage entweder unmittelbar der Anstalt für Vorgeschichte oder auf dem Gemeindeamte oder bei einer Gendarmeriestation gemeldet werden, die diese Meldung unverzüglich an die Anstalt für Vorgeschichte oder deren nächst erreichbaren Vertreter weiterzuleiten haben. Zur Meldung sind der Finder, der Leiter der Arbeiten sowie derjenige verpflichtet, der über das Grundstück verfügt. Die Meldung einer dieser Personen befreit die übrigen von der Meldepflicht.

/2/ Der Fund und die Fundstätte müssen bis zur Besichtigung durch den Vertreter der Anstalt für Vorgeschichte und zwar, nach Ablauf des Tages der erfolgten Meldung, mindestens vier Tage hindurch unverändert belassen werden, soweit dies ohne Beeinträchtigung des Fundes selbst oder ohne bedeutende Kosten oder Nachteile möglich ist.

/3/ Die Landesbehörde, die Anstalt für Vorgeschichte oder ein von ihr entsandter Vertreter sind berechtigt, auf der Fundstätte alles für den Schutz des Fundes Notwendige zu veranlassen.

/4/ Sollte die Landesbehörde anordnen, daß die Fundstätte länger als vier Tage unverändert zu belassen ist, so kann der Geschädigte Angemessenen Ersatz des Schadens und der entstandenen Kosten beanspruchen.

§ 7.

/1/ Bewegliche Bodenaltertümer, die durch Ausgrabungen gewonnen werden, gehen in das Eigentum des Protektorates Böhmen und Mähren über.

/2/ Für den Eigentumserwerb an Zufallsfunden gelten die Vorschriften des Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches. Die Landesbehörde kann jedoch anordnen, daß das gefundene Bodenaltertum dem Protektorate Böhmen und Mähren übereignet wird; sie kann hierbei einen angemessenen Ersatz entstandener Kosten und Nachteile gewähren sowie auch einen weiteren Betrag, falls das Bodenaltertum in besonders verdienstvoller Weise geborgen wurde.

/3/ Für Bodenaltertümer aus Edelmetallen oder anderen wertvollen Rohstoffen, die in den Fällen des Abs. 1 und Abs. 2 in das Eigentum des Protektorates Böhmen und Mähren übergegangen sind, steht dem bisherigen Eigentümer ein Anspruch auf angemessenen Ersatz ihres Stoffwertes zu.

§ 8.

/1/ Bodenaltertümer, die im Eigentum des Protektorats Böhmen und Mähren stehen, werden in der Regel den öffentlichen Sammlungen zugewiesen.

/2/ Museen und sonstige wissenschaftliche Einrichtungen /§ 5 Absatz 2/ behalten die von ihnen durch Ausgrabungen gewonnenen Bodenaltertümer in dauernder Verwahrung, soweit das Ministerium für Schulwesen und Volkskultur nicht in einzelnen Fällen eine andere Entscheidung trifft.

§ 9.

Vermögensrechtliche Nachteile, die aus der Durchführung dieser Verordnung entstehen, begründen einen Anspruch auf Vergütung oder Entschädigung nur dann und nur insoweit, als es in dieser Verordnung bestimmt ist.

§ 10.

/1/ Wer den Bestimmungen dieser Verordnung oder ihrer Durchführungsvorschriften zuwiderhandelt, wird – unbeschadet einer etwaigen gerichtlichen Verfolgung – von der Bezirksbehörde wegen Übertretung mit einer Geldstrafe bis zu 300 000 K oder mit Arrest bis zu 6 Monaten bestraft. Wird eine Geldstrafe verhängt, so ist für den Fall ihrer Uneinbringlichkeit zugleich eine Ersatzstrafe und zwar nach Maßgabe des Verschuldens bis zu 6 Monaten zu verhängen.

/2/ Das Gericht oder die Behörde kann die Sache, die den Gegenstand der strafbaren Handlung bildet oder dessen inländischen Wert oder den für die Sache tatsächlich erzielten Preis, wenn dieser höher ist, zu Gunsten des Protektorates Böhmen und Mähren für verfallen erklären. Das Gericht oder die Behörde kann dies auch dann tun, wenn keine bestimmte Person verfolgt oder verurteilt werden kann. Durch den Verfall dürfen Rechte dritter, an der strafbaren Handlung nicht beteiligten Personen nicht berührt werden.

§ 11.

Diese Verordnung tritt mit dem Tage der Kundmachung in Kraft; sie wird vom Minister für Schulwesen und Volkskultur im Einvernehmen mit den beteiligten Ministern durchgeführt.

Seznam použitých pramenů a literatury:**Archivy a prameny:**

ANONYMUS. Regierungsverordnung vom 12. Juni 1941 über Bodenaltertümer/Vládní nařízení ze dne 12. června 1941 o archeologických památkách. In Sbíрка zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava. Praha, 1941, s. 1392–1396.

ANONYMUS. Vládní nařízení ze dne 12. června 1941 o archeologických památkách. In Věstník ministerstva školství a národní osvěty, 1941, roč. 23, č. 8, s. 249–251.

archiv Oddělení archeologických sbírek Muzea města Prahy, fond J. A. Jíra.

Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky v Praze, fond Státní archeologický ústav.

Národní archiv v Praze, fond Ministerstvo školství; fond Předsednictvo ministerské rady; fond Státní památková správa; fond Úřad říšského protektora v Čechách a na Moravě.

NOVOTNÝ, Michal. Česká památková péče mezi ideály a realitou. O přípravě památkových zákonů ve 20. století. Nepublikovaná disertační práce uložena na Katedře dějin umění Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, 2019.

Oddělení dokumentace Ústavu dějin umění Akademie věd České republiky v Praze, fond Zdeněk Wirth.

Monografie jako celek:

MOHN, Volker. Nacistická kulturní politika v Protektorátu. Koncepce, praxe a reakce české strany. Praha: Prostor, 2018.

UHLÍKOVÁ, Kristýna. Zdeněk Wirth, první dvě životní etapy (1878–1939). Praha: Národní památkový ústav, 2010.

Studie a články v časopisech a sbornících, kapitoly v kolektivních monografiích:

- ANONYMUS. Další výnos ministerstva dopravy ze dne 27. května 1939, čj. 46-014-VIII/2-1939, ve věci ochrany památek historických a přírodních při stavbách železničních. In Zprávy památkové péče, 1939, roč. 3, č. 2–3, s. 47.
- ANONYMUS. Vládní nařízení ze dne 12. června 1941, číslo 274 Sb., o archeologických památkách. In Zprávy památkové péče, 1941, roč. 5, č. 6, s. 95–96.
- ANONYMUS. Výnos ministerstva dopravy ze dne 23. února 1939, čj. 65.999-VIII/2-1938, ve věci ochrany památek historických a přírodních při stavbách železničních. In Zprávy památkové péče, 1939, roč. 3, č. 2–3, s. 46–47.
- BLAŽEK, Jan. Z dějin Archeologického ústavu za okupace. In Archeologické rozhledy, 2003, roč. 55, č. 3, s. 581–601.
- BLAŽEK, Jan – LUTOVSKÁ, Pavla. Prameny k dějinám archeologické památkové péče. Vládní nařízení o archeologické památkové péči z roku 1941. In Archeologie ve středních Čechách, 2002, roč. 6, č. 2, s. 617–639.
- BÖHM, Jaroslav. K vládnímu nařízení o ochraně archeologických památek. In Zprávy památkové péče, 1941, roč. 5, č. 6, s. 83–85.
- DOLEŽEL, Jiří. Památková péče v brněnském Archeologickém ústavu Akademie věd. In POLÁČEK, Lumír et al. Jdeme pod povrch. Příběhy Archeologického ústavu Akademie věd ČR v Brně. 1920 – 1970 – 2020. Brno: Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 2021, s. 56–67.
- HLAVA, Miloš. Jaroslav Böhm a Lothar Zotz. Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. In Archeologie ve středních Čechách, 2017, roč. 21, č. 1, s. 17–45.
- HLAVA, Miloš. Konstituování Badatelské rady pro pravěk (*Forschungsrat für Vorgeschichte*). Kapitola z dějin Státního archeologického ústavu. In Archeologie ve středních Čechách, 2018, roč. 22, č. 1, s. 7–30.
- HLAVA, Miloš. Protektorátní počátky brněnské odbočky Archeologického ústavu. In Přehled výzkumů, 2021, roč. 62, č. 1, s. 149–166.
- HLAVA, Miloš. Říšskoněmečtí prehistorikové v Protektorátu Čechy a Morava. Nahlédnutí za kulisy. In Archeologie ve středních Čechách, 2020, roč. 24, č. 2, s. 303–342.
- JANKOVIČ, Vendelín. Dejiny pamiatkovej starostlivosti na Slovensku v rokoch 1850–1950. In Monumentorum tutela – Ochrana pamiatok, 1973, roč. 10, s. 5–80.
- MALIČKÝ, Josef. K zákonům a předpisům na ochranu památek. In Naše vlast, 1955, roč. 3, č. 6, s. 91–92.
- NOVOTNÝ, Michal. Cesta k prvnímu českému památkovému zákonu. In e-Monumentica, 2016, roč. 4, č. 2, s. 18–31.
- OROSOVÁ, Martina. Legislativna ochrana kultúrneho dedičstva v Československej republike v rokoch 1918 – 1939. In Muzeológia a kultúrne dedičstvo, 2013, roč. 2, s. 19–36.
- SKLENÁŘ, Karel. Vývoj péče o archeologické památky v českých zemích do roku 1989. In Sborník Národního muzea, 2011, řada A – Historie, roč. 65, č. 1–4, s. 1–106.
- ŠTONCNER, Petr. Příspěvky k dějinám památkové péče v Československé republice v letech 1918–1938. Část 4. – Snahy o vydání památkového zákona. In Zprávy památkové péče, 2005, roč. 65, č. 1, s. 246–252.
- ZOTZ, Lothar. Der Schutz der Bodenaltertümer im Protektorat Böhmen-Mähren. In Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit, 1941, roč. 17, č. 7–11, s. 174–178.

ZOTZ, Lothar. Zwei Jahre Aufbauarbeit im Institut für Ur-, Vor- und Frühgeschichte der Deutschen Karls-Universität in Prag. In Nachrichtenblatt für Deutsche Vorzeit, 1941, roč. 17, č. 7-11, s. 165-174.

Počet znakov: 13 847

Počet slov vrátane medzier: 96 576